

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU BORÇLARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Hazırlayan
Şevval SEZGENÇ

İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Bilim Dalı
Yüksek Lisans

KARAMAN – 2019

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU BORÇLARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Hazırlayan
Şevval SEZGENÇ

İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Bilim Dalı
Yüksek Lisans

KARAMAN – 2019

TEZ ONAY SAYFASI FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	1/1

KAMU BORÇLARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 23.08.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Taner GÜNEY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ersin Nail SAĞDIÇ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tufan SARITAŞ

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 08.08.2019 tarihli ve 35/504 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

Mühür
İmza

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖZET

Kamu borçları klasiklerin olağanüstü durumlarda başvurduğu ve Keynesyen teoriye göre olağan durum haline gelip, günümüzde de ekonomik dengesizlikleri gidermek amacıyla en sık kullanılan araçlardan biridir. Bu çalışmanın amacı gelişmiş ve gelişmekte olan 58 ülkede kamu borçları ve gelir dağılımı ilişkisini incelemektir. Kamu borç göstergesi olarak kamu borcunun GSYİH' ya oranı, kamu dış borcunun GSYİH'ya oranı, kamu dış borcunun toplamı, uzun dönem kamu borcu ve kamu borç yönetimindeki başarı düzeyi borç değişkenleri olarak kullanılırken gelir dağılımı eşitsizliği göstergesi olarak Gini katsayısı kullanılmıştır. Veriler panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre kamu borçlarının GSYİH'ya oranının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir. Kamu dış borcunun GSYİH'ya oranının gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde negatif yönlü bir etkisi bulunmaktadır ve bu etki istatistiksel olarak da anlamlıdır. Uzun dönem kamu borcu ve kamu dış borcunun toplamının gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır ve bu etkiler istatistiksel olarak da anlamlıdır. Diğer yandan kamunun borç yönetimi başarı düzeyi, gelir dağılımı eşitsizliğini negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu borçları, Kamu borç yönetimi, Gelir dağılımı, Gini Katsayısı, Gelişmekte Olan Ülkeler, Gelişmiş Ülkeler

ABSTRACT

PUBLIC DEBTS AND INCOME DISTRIBUTION

Public debt is one of the most frequently used tools for the elimination of economic imbalances, which has become the usual situation according to the Keynesian theory and is used by the classics in extraordinary situations. The aim of this study is to investigate the relationship between public debts and income distribution in 58 developed and developing countries. As the public debt indicator, the ratio of public debt to GDP, the ratio of public external debt to GDP, the sum of public external debt, long-term public debt and the level of success in public debt management are used as debt variables, while Gini coefficient is used as an indicator of income distribution inequality. The data were analyzed by panel data method. According to the results of the analysis, the effect of the ratio of public debt to GDP on income distribution inequality varies. The ratio of public external debt to GDP has a negative effect on income distribution inequality, which is statistically significant. The sum of long-term public debt and public external debt has a positive effect on income distribution inequality and these effects are also statistically significant. On the other hand, public debt management success level has a negative and statistically significant effect on income distribution inequality.

Keywords: Public debt, Public debt management, Income distribution, Gini Coefficient, Developing Countries, Developed Countries.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: KAMU BORÇLARI.....	3
1.1.Borç Kavramı	3
1.2.Borçlanmanın Teorik Çerçevesi.....	4
1.2.1.Klasik Okulun Borçlanmaya Bakış Açısı	4
1.2.2.Neoklasik Okulun Borçlanmaya Bakış Açısı.....	6
1.2.3.Keynesyen Okulun Borçlanmaya Bakış Açısı	7
1.3.Borçların Sınıflandırılması	8
1.3.1.Kısa Vadeli ve Uzun Vadeli Borçlanma.....	8
1.3.2.Kamu Sektörü ve Özel Sektörde Borçlanma	10
1.3.3.Gönüllü ve Zorunlu Borçlanma	11
1.3.4. İç ve Dış Borçlanma	11

1.4.İç Borçlanma Kavramı.....	11
1.5.İç Borçlanmanın Nedenleri.....	13
1.6.İç Borçlanma Kaynakları.....	15
1.6.1.Özel Kişi ve Kuruluşlar.....	16
1.6.2.Bankalar ve Sigorta Şirketleri.....	17
1.6.3.Merkez Bankası Kaynakları	18
1.6.4.Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Ekonomik Kuruluşlar	19
1.7.İç Borçların Sınıflandırılması.....	19
1.7.1.Kısa Vadeli Borçlanma	20
1.7.1.1.Hazine Bonoları	20
1.7.1.2.Devlet Tahvili	20
1.7.1.3.Hazine Kefaletine Haiz Bonolar	21
1.7.1.4.Avanslar	21
1.7.1.5.Bütçe Emanetleri ve Adi Emanetler	22
1.7.1.6.Müteahhit Bonoları	22
1.7.2.Uzun Vadeli Borçlanma	23
1.7.2.1.Süresiz Borçlar.....	23
1.7.2.2.Sürelili Borçlar.....	24
1.8.İç Borçlanma Yöntemleri	24
1.8.1.İhale Yöntemi.....	24

1.8.2.Sürekli Borçlanma Yöntemi (TAB Satış).....	25
1.8.3.Halka Arz Yöntemi.....	25
1.9.Dış Borçlanma Kavramı.....	25
1.10.Dış Borçların Nedenleri	27
1.11.Dış Borçların Sınıflandırılması.....	29
1.11.1.Dış Borçların Kaynağına Göre Sınıflandırılması	29
1.11.2.Dış Borçların Finansman Türüne Göre Sınıflandırılması	31
1.11.3.Dış Borçların Vadesine Göre Sınıflandırılması.....	33
1.11.4.Dış Borçların Sektöre Göre Sınıflandırılması	34
1.11.5.Dış Borçların Geri Ödeme Şekline Göre Sınıflandırılması	34
1.12.İç ve Dış Borçlanma İle İlgili Göstergeler.....	35
2.BÖLÜM:GELİR DAĞILIMI.....	37
2.1.Gelir Dağılımı Kavramı.....	37
2.2.Gelir Dağılımı Türleri.....	38
2.2.1.Kişisel Gelir Dağılımı	39
2.2.2.Fonksiyonel Gelir Dağılımı	41
2.2.3.Bölgesel Gelir Dağılımı	43
2.2.4.Sektörel gelir dağılımı.....	43
2.3.Gelir Dağılımı Politikası Araçları.....	44
2.3.1.Ücret Politikası	44

2.3.2.Fiyat Politikası.....	45
2.3.3.Maliye Politikası.....	45
2.4.Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Nedenleri.....	46
2.5.Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Ölçülmesi	48
2.5.1.Yüzde Paylar Analizi	48
2.5.2.Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı.....	49
2.5.3.Verit Modellemede Gini Endeksinin Kullanımı	53
2.5.4.Gini Endeksinin Grafiksel Gösterimi (Lorenz eğrisi).....	53
3.BÖLÜM: KAMU BORÇLARI VE GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE PANEL VERİ	
ANALİZİ.....	55
3.1.Literatür	55
3.2.Verit Seti	57
3.3.Ekonometrik Yöntem	58
3.4.Model ve Analiz	59
SONUÇ.....	67
Kaynakça.....	69

Kısaltmalar

GOU : Gelişmekte Olan Ülkeler

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSMH: Gasyri Safi Milli Hasıla

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Borçlanma Göstergeleri.....	35
Tablo 2.1. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P18/P20 Oranı, 2006-2016	40
Tablo 2.2 Türkiye'de 2006-2016 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	42
Tablo 2.3:Tablo 42: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar	49
Tablo 2.4. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Bazı Ülkelerin 2010-2016 Yılları arası Gini katsayıları.....	52
Tablo 3.1. Değişkenlerin Korelasyon Katsayısı	59
Tablo 3.2. Ulusal Borç ve Gini	61
Tablo 3.3. Ulusal Borç ve Gini	63
Tablo 3.4. Borç Yönetimi ve Gini	65

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişkisi.....	39
Şekil 2.2. Lorenz Eğrisi.....	50
Şekil 2.3. Gini endeksinin gösterimi.....	53

GİRİŞ

Devlet borcu iktisat literatürünün ana temalarından biri olmasına rağmen birçok ülkede büyük miktarda borçlanmaya neden olan mali açıkların sürdüğü ve günümüz koşullarında daha fazla dikkat çeken bir konu olmaktadır (Larch, 2012). Gelişmekte olan ülkelerin gelişmelerini tamamlama sürecinde ilk kriter giderlerini karşılamak için yeterli gelire sahip olmaktır. İkinci kriter ise kalkınmalarını sağlayacak yatırımlar için ihtiyaç duyulan tasarruflardır (Erataş ve Nur, 2013:1). Bu iki kriter geliştirmekte olan ülkelerin gelir ve tasarruf ihtiyaçlarını karşılamak için başvuracağı finansman kaynağı olarak borçlanmayı öngörmektedir. Borçlanmada kendi içerisinde iç ve dış borç olarak ikiye ayrılmaktadır. İç borçlanmada vergilerin yetersiz kaldığı durumlarda ülke sınırları içerisindeki kişi ve kurumlardan borçlanmaya başvurulmaktadır. Dış borçlanma ise iç tasarruf yetersizliğinden kaynaklı bir ülkenin yabancı bir ülkeden aldığı anapara ve faizi belirli bir süre sonunda geri ödeme şartıyla başvuru finansman türüdür. Bu nedenle borçlanma devletin mali açıdan sıkıntı yaşamamasını önlemekle birlikte zaman geçtikçe ekonomik, sosyal ve kültürel yönden olumsuzluklara neden olmaktadır. Böylelikle borçlanma sonrasında en önemli sosyal etki gelir dağılımı ve gelecek nesillere bırakılan borç yüküyle ilişkilendirilmektedir.

Gelir dağılımı ekonomik refah ve toplumsal barışın sağlanması ve gelirin adil bir şekilde paylaşılması için önemli bir unsurdur. Gelir dağılımının adil olması demek gelir grupları içerisindeki dağılımlar arasında farkın büyük miktarda olmaması demektir. Gelir dağılımının adil olup olmadığını ifade eden Lorenz eğrisi ve Gini katsayısının bilinmesi gerekmektedir. Gelir dağılımının adil bir şekilde dağılım olup olmadığını ifade eden Lorenz eğrisi gerçek gelir dağılımını göstermektedir. Gini katsayısı ise bir ülkenin gelir eşitliği

derecesini ölçer. Böylece gelir eşitsizliği, Lorenz eğrisi mekanizmasına dayanarak, en yaygın şekilde Gini katsayısı kullanılarak bir dizi yolla ölçülür. Gini katsayısı, temel olarak mükemmel gelir eşitliği için sıfır değer, mükemmel gelir eşitsizliği için '1' değeri veren bir orandır. Oranın değeri ne kadar yüksekse, gelir dağılımı eşitsizliği o kadar fazladır.

Bu nedenle çalışmanın amacı kamunun aldığı borçların gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelenmektir. Kamu borçları için kullanılan değişkenler; hükümet borcu, dış borç, uzun dönem kamu borcu, toplam dış borç ve borç yönetimidir. Gelir dağılımında adaletsizliği veya adil bir şekilde dağıldığını gösteren ülkelerin Gini katsayısı kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümde borçlanma kavramı, teorik çerçevesi ve sınıflandırılmasına açıklandıktan sonra iç ve dış borcun tanımları, nedenleri, yöntemleri, kaynakları ve sınıflandırılması konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde, gelir dağılımı kavramı, türleri, araçları, adaletsizliğin nedenleri ile Lorenz eğrisi ve Gini katsayısına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise kamu borçları ve gelir dağılımı konusunda literatür, veri seti ve ekonometrik model açıklanarak ekonometrik analiz yapılmış ve elde edilen sonuçların yorumlanması ve sorunlara çözüm önerileri ile sonlandırılmıştır.

1.BÖLÜM: KAMU BORÇLARI

1.1.Borç Kavramı

Klasik ve modern anlamda toplumun ihtiyaçları her geçen gün artmaktadır. Devlet bu ihtiyaçları karşılamak ve toplumun varlığını devam ettirmek için harcama yapmaktadır. Ancak bu harcamalar sadece vergilerle karşılanamamaktadır. Devlet bunun için finansmana ihtiyaç duymaktadır. Devletin vergilerden sonra başvuracağı finansman kaynağı ise borçlanmadır. Borçlanma sadece finansman kaynağı olarak kullanılmamaktadır. Ayrıca ülkelerin savaş durumlarında, ülke kalkınmasını sağlamak veya hızlandırmak amaçlı yatırım planlamalarını gerçekleştirmekte ve maliye politika aracı amacıyla kullanılmaktadır (Akdoğan, 2009:1-2).

Borçlanma kelimesi borç kelimesinden kaynağını almaktadır. Belli bir süreliğine geri verilmek amacıyla ödünç alınmış herhangi bir şey karşılığında yerine getirilmesi gereken yükümlülüğe borç denir. Borçlanma ise para ve benzeri değerlerin, geri ödenmek üzere alınmasıdır (Erdem, 2006:22). Yani kamu gelirleri kamu harcamalarını karşılamamakta ve yeni kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır.Bu kaynak finansmanı borçlanma ile karşılanmaktadır. Böylece borçlanma kamu veya özel kurumların kullandığı geri ödenmek üzere alınan bir finansman kaynağıdır.

Borçlanma konusuna birçok iktisatçı değinmekte, kimi iktisatçılar borçlanmaya karşı çıkarken kimileri ise devletin borçlanma yapabileceği görüşündedir. İlk borçlanmaya değinen iktisatçı David Hume'dur. Klasik görüşe sahip iktisatçılardan Adam Smith ve David Ricardo borçlanmayı olağanüstü durumlarda başvurulması gereken bir kaynak olarak görmektedirler. Bunun sebebi borçlanmayı doğru yerlere yönlendirme söz konusu olmadığında ekonomi üzerinde yaşamın işleyişini bozacağından kaygılanmalarıdır. Keynesyen

teoriye göre borçlanma olağan durum haline gelip, günümüzde de ekonomik dengesizlikleri gidermek amaçlı en sık kullanılan politika olmaktadır (Ulusoy, 2001:14-15).

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik gelişmelerini tamamlama sürecinde giderlerini karşılayacak yeterli gelire; sonrasında ise kalkınmalarını sağlayacak yatırımlar için gerekli olan tasarrufa ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu ülkelerin gelir ve tasarruf yetersizliği için iç ve dış kaynaklara başvurulmaktadır. Bu yetersizlik ise borçlanma ile sağlanmaktadır (Erataş ve Nur, 2013:1). Borçlanma sadece gelişmekte olan ülkelerin finansman kaynağı olmayıp gerekli görüldüğünde gelişmiş ülkelerinde başvuracağı bir kaynaktır.

1.2.Borçlanmanın Teorik Çerçevesi

1.2.1.Klasik Okulun Borçlanmaya Bakış Açısı

Klasik düşünceye sahip iktisatçılara göre devletin yapabileceği şeyler sınırlı olup eğitim, savunma, sağlık, adalet gibi faaliyetleri yerine getirmektedir. Klasiklere göre giderler normal gelirlerle karşılanmalı bütçe açığı veya fazlası olmamalı yani denk bütçe politikası izlenmelidir. Bu yüzden devletin borçlanmaması gerektiğini savunan klasik iktisatçılar borçlanmanın ancak olağanüstü hallerde başvurulacak bir faktör olduğunu ileri sürmektedir. Gelecek nesilleri düşünen klasik iktisatçılar alınan borcun ileride anapara ve faiz ile birlikte daha yüksek ödemeleri gerekeceğinden olağanüstü durum haricinde borçlanmaya gidilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. (Şeker, 2006:76)

Klasiklerde görünmeyen el mekanizması söz konusudur. Bu durum ekonominin kendi kendine dengeye geleceğini ifade etmektedir. Böylece hükümetin imkanları sınırlı tutulmaktadır. Devlet gelir kaynağını vergi vb. durumlarla sağlayıp olağanüstü bir durum olmadan borçlanmaya başvurmamalıdır. Klasikler borcun iyi bir şey olmadığını düşünmekte olup devletin borçlanmasını olağan durumlarda karşı çıkmaktadır. Bu sebeple klasik

iktisatçılara göre borçlanma devletin vergi gelirini geleceğe ertelemesi durumu olarak da ifade edilmektedir (Önder, 2006:12-13).

Devletin olağanüstü durumlarda borçlanmaya başvurması uygun görülen klasik dönemde devlet, borçlanma yaptığında borç yükü gelecek nesilleride etkilediği için borçlanma tüketim olarak görülmektedir. Alınan borç ise anapara ve faizi ile ileriki zamanlarda daha yüksek miktarlarda ödemesi gerçekleşecektir. Devletin borçlanma yoluyla yaptığı kamu hizmetlerinden yararlanan bireyler ile bu hizmetler karşılığı ödeme yapan bireylerin farklı olduğunu düşünmektedir. Böylece borçlanma belirli bir zaman sonra vergilerle kapatılacağı için bu durum sosyal, siyasal olumsuzların yanında ekonomiyi de sıkıntıya düşürmektedir. Ayrıca gelecek nesilleride etkisi altına almaktadır. Klasikler böyle düşünerek borçlanmayı doğru bir finansman kaynağı olarak görmemektedir (Tural, 1992:25)

Klasik düşünörlere göre, Adam Smith sadece olağanüstü durumlarda borçlanmaya gidilmesini savunmaktadır. Bu durumda ancak savaş dönemlerinde finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak borçlanma cari dönemdeki bireyleri etkilemektedir. Borç yükü ise gelecek nesilleri ve ekonomiyi sıkıntıya düşürmektedir (Cansu, 2006:55).

David Hume borçlanmanın avantajlarından ve dezavantajlarından bahsetmekte olup ekonomi üzerinde olumsuz yönlerinin daha etkili olduğunu ele almaktadır. Ayrıca borçlanmanın gelir dağılımını bozduğunu öne sürmektedir. Gelir dağılımındaki dengesizlik sonucu borçlanmadaki faizlerin geri ödenmesinde zenginlerin zaten devlete borç veren kesim olduğu için vergi artışlarından etkilenmemektedir. Ancak fakirler için vergi artışları sonucu borçlanmadan olumsuz etkilenmektedir. Böylece Hume'a göre borçlanma doğru bir finansman kaynağı değildir (Yılmaz, 2008:8-10).

Thomas R. Malthus klasik ekonomideki depresyonun yaşandığı dönemde harcama yapılmasını savunarak diğer iktisatçıların görüşlerinden ayrılmaktadır. Böylece ekonomide üretim seviyesini arttırıp arzda meydana gelen fazlalığı dengelemektedir. Ancak borçlanma yapılmadığı takdirde yapılması gereken tüketim harcaması ve bununla birlikte oluşan kar oranını olumsuz etkilemektedir (Takue, 1997:279).

David Ricardo'ya göre bütçedeki açıkları gidermek için vergi ve borçlanmaya başvurulması ekonomi için bir etki yaratmamaktadır. Bu kaynaklara başvurulması aynı sonuçları doğurmaktadır. Böylece borçlanmayı diğer iktisatçılar gibi sakıncalı görmektedir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden birincisinde borçlanma gerçek durumu saklayarak halkın tasarruflarının azalmasına sebep olmaktadır. İkinci neden ise borçlanma sonucunda ödenmesi gereken faizler için vergiler arttırılmaktadır. Böylece borcu yüksek olan ülkelerden dışarıya sermaye çıkışını sağlamaktadır (Bağcı, 2001:22).

David Ricardo da diğer iktisatçıları borçlanmaya karşı tutumu ile desteklemektedir. Kamu açıkları elde edilen kaynakları verimli alanlardan verimsiz alanlara aktarmanın sebebi ve sonucudur. Böylece harcamaları karşılamak için borçlanma etkin bir rol oynamamaktadır (Mundell, 1993:22-23).

1.2.2. Neoklasik Okulun Borçlanmaya Bakış Açısı

Neoklasik iktisatçılar klasik iktisatçıların bakış açılarını tekrar yorumlamıştır. Böylece makroekonomik analizlere ulaşmışlardır. Ancak klasik iktisatçılardan farklı yönü matematiği kullanmalarıdır. Neoklasik yaklaşım beklentileri ön planda tutarak ve rasyonel hareket ederek üç ana varsayıma dayanmaktadır (Bernheim, 1989:55-57).

- Sınırlı bir yaşam süresine sahip olan bireyler bu durumu göz önünde bulundurarak tüketimlerini uzun dönemli olarak planlamaktadır.

- Bireylerin tüketimi; piyasadaki faiz oranlarından, borçlanma ve ödünç verme söz konusu olduğu durumlarda zamanlar arası optimasyon problemine bir çözüm olarak belirlenecektir.
- Tüm zamanlarda tam istihdam söz konudur. Yani piyasa kendiliğinden dengeye gelmektedir.

Neoklasik iktisatçılar bireyin az ya da çok ileri görüşlü ve rasyonel davrandığını varsaymakta olup bireylerin ömrü sınırlıdır. Bu sebeple bireyler yaşamları süresi içinde plan yapmaktadır (Verbon ve Van, 1993:14).

Neoklasiklere göre kamu açıkları finansmanında borçlanma veya vergilerin seçimi aynı sonuçları doğurmaktadır. Bunun sonucunda özel sektörden kamu sektörüne kaynak aktarımı kaçınılmaz olacaktır. Devletin borçlanmaya gitmesi kamu ve özel kesim arasında rekabete yol açacaktır. Yatırım yapılması için ayrılan kaynaklar kamu kesimince vergi yolu ile alınması özel yatırımların faiz oranlarındaki değişmeye bağlı olarak dışlama etkisine (crowding-out) sebep olmaktadır (Rosen, 1995:458).

1.2.3.Keynesyen Okulun Borçlanmaya Bakış Açısı

Keynes 1929 Ekonomik Buhran'dan sonra devletin ekonomiye müdahale etmesini savunmuştur. Keynes, klasiklerin olağanüstü durumlarda yaptığı borçlanmayı olağan durumda yapmaya başlamıştır. Klasiklerin denk bütçe yaklaşımından ziyade ekonominin genel dengesinin sağlanmasını hedeflemektedir. Böylelikle ekonomik büyüme için devletin ekonomiye müdahale etmesini gerekli kılarak borçlanmaya önemli esaslar getirmiştir. Keynes yatırımların toplam talep üzerindeki etkilerini incelemektedir (Yıldırım ve Karaman, 2003:398).

Keynesyenlerin yaklaşımı klasiklerin görünmeyen el mekanizması ile ekonominin tam istihdam seviyesinde dengeye gelmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşe göre devlet ekonomiye müdahale etmelidir. Devletin temel görevi sadece eğitim ve savunma olmayıp etkin ekonomik politikalarda izlemelidir (Aktan, 2008:22)

Keynesyen teoride ekonomiyi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve kamu harcamalarının finansmanını sağlamak amacıyla borçlanmanın kullanılmasına ılımlı bakmışlardır. Ayrıca ekonomide genel dengeyi sağlamak için genişletici ve daraltıcı maliye politikaları uygulamaktadır. Böylece ekonomideki talep yetersizliğini gidermek için borçlanma finansman kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bu görüşe sahip iktisatçılar borçlanma yaptığı zaman ekonomide hem canlanma hemde kaynak yaratmıştır. Keynesyenler borçlanmanın ülke ekonomisi için endişe edilecek bir durum olmadığını belirtmektedir (Şeker, 2006:78-79).

1.3.Borçların Sınıflandırılması

Gelişmekte olan veya gelişmiş ülkelerin herhangi bir kaynak ihtiyacında başvuracağı finansman olarak borçlanmada vadelerine, kim tarafından yapıldığına, gönüllü edinilip edinilmediklerine ve alındıkları piyasaya bakılmaktadır.

1.3.1.Kısa Vadeli ve Uzun Vadeli Borçlanma

Borçlanma kötü bir şey olmayıp vadeye bakılmalıdır. Özellikle tasarrufları ekonomiye kazandırmanın ana yollarından biri borçlanma yolunu kolaylaştırmaktır. Borçlanma yolu ne kadar kolaylaştırılırsa yastık altındaki yurtiçi tasarruflar ne kadar ekonomiye kazandırılırsa ve ne kadar yurtdışından yabancı para tasarrufları ülkeye çekilirse ülke içinde o kadar fazla dinamizm kazanılır. Bu yüzden borçlanmanın vadesi önemli olup ikili ve üçlü sınıflandırma yapılmaktadır. İkili ayrımında 5 yıla kadar vadeli kısa iken 5 yılı

aşkın süreli borçlar uzun vadelidir. Üçlü ayrımında ise 1 yıla kadar vadeliler kısa iken 1-5 yılı arası orta ve 5 yılı aşkın borçlar uzun vadelidir (Yılmaz, 2008:26).

Kısa vadeli borçlar dalgalı borç olarakta ifade edilmekte olup hazine nakit ihtiyacının finansmanında para piyasasına başvurumaktadır. Böylece kısa vadeli fonların arz ve talebi karşılanmaktadır. Ancak kısa vadeli borçlar yatırımlarda kullanılamaz. Bu sebeple kısa vadeli alınan borcun kullanıldığı yer önem arz etmektedir. Ayrıca kısa vadeli borçlanmada başvuru araçları Hazine bonoları, Hazine kefaletini haiz bonolar, Müteahhit bonoları, Merkez Bankası avansları ve emanetlerdir (Erdem vd. 2008: 206-208).

Kısa vadeli borçlarda devlet gelir ve gider arasında uyumsuzluk söz konusu olduğu durumlarda ve vergilerdeki düşüş sonucunda borçlanmaya başvurumaktadır. Kısa vadeli borçlanmada faiz oranları diğer borçlar ile kıyaslandığında daha düşüktür. Ayrıca kısa vadeli borçlar para piyasalarından sağlanır (Ulusoy, 2001:42).

Uzun vadeli borçlar ise konsolide borç olarak ifade edilmekte olup yatırım sermayelerinden oluşan borçlardır. Yatırım yapmak amacıyla kullanılır. Böylece kullanılan yatırımlardan elde edilen gelirlerle yani ekonomide yaratılacak kaynaklarla vadesi geldiği zaman alınan borcun hem anaparası hem de faizi çok kolay şekilde ödenebilmektedir. Devlet bu yüzden devamlılık arz eden ihtiyaçlarını karşılamak için sermaye piyasasından borçlanmaktadır. Ancak bu piyasada faiz haddi, risk ve belirsizlik yüksektir. Uzun vadeli borç senetlerine ise tahvil denir (Doğruyol, 2010:121-122).

Uzun vadeli borçlar iki gruba ayrılır. Bunlar süresiz borçlar(devamlı) ve süreli (itfaya tabi) borçlardır. Ödeme süresi belli olup ödeme belli bir plan gereğince yapılan itfaya tabi borçlardır. Bu sebeple itfa kademeli olup süre dolması halinde borcun tamamı ödenir.

Devamlı borçlar (ebedi) ödünç verdiği anaparayı isteme hakkından yoksun olup yalnız faizlerini isteme hakkına sahiptir (İnce, 2001:51-53).

1.3.2.Kamu Sektörü ve Özel Sektörde Borçlanma

Borçlanma sektörlerine göre kamu borcu ve özel borç olarak ikiye ayrılmaktadır. Devlet borcu ve özel borcun ortak yönleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ihtiyaçların giderilmesidir. Belli bir süre ödenmesi gereklidir. Bu yüzden ikincisi vadedir. Son olarak borçlamada üçüncü kriter ise karşılıklı güvendir (Erdem, 2006:7-8).

Devlet borçlanması toplumun ihtiyaçlarını gidermek amacıyla hazinede yeterli ölçüde para bulunmadığı taktirde ve vergi vb. kaynaklar bunu karşılamadığında borçlanmaya başvurmaktadır. Ayrıca devlet borçlanması kar amacı gütmmez. Ancak özel borçlanmada kar amacı söz konusu olup paranın değerinin düşük olduğu ve fiyatlar genel seviyesi artışı sonucu enflasyonist süreçte kazanç sağlanmaktadır. Devlet borçlanmaya yüklü miktarda başvurabilirken özel borçlanma kısıtlı olmaktadır. Bunun sebebi ise hiç kimse devletten zengin olamaz ve yüklü miktarda borçlanmaya başvuramaz. Borçlanmada vade de bir kriter olup devlet uzun vadeli ve hatta vadesiz borçlanmaya başvurabilmektedir. Özel borçlanmada ise bu durum söz konusu değildir (İnce, 2001:4-5).

Özel borçlanma yurtiçi kaynaklardan finansmanı sağlanırken devletin sermaye birikiminin yeterli olmaması durumunda ekonomik kalkınma vb. amaçlarla yurtdışındanda borçlanmaya başvurmaktadır. Devlet borçlarında şahıs veya kurumlar borç verdiğiinde bu durumlardan avantaj sağlayabilmektedir. Ayrıca borçlanma cebri(zorunlu) olabileceği gibi yarı cebri durumda söz konusu olabilmektedir. Özel borçlanmada ise borç alan kişiler her zaman geri ödemekle yükümlüdürler (Erdem, 2006:9-10).

1.3.3.Gönüllü ve Zorunlu Borçlanma

Borçlanma borç alan ile verenin rızasına bağlı olarak yapılmaktadır. Ancak sınıflandırmada gönüllü ve zorunlu olarak ikiye ayrılmaktadır. Devletin zorunlu olarak borçlanmaya başvurması vergiye benzetilmektedir (Pehlivan, 2014:30).

İsteğe bağlı borçlanmada devlet tarafından faiz miktarı, borcun geri ödenme şartları ihraç durumları ve yan çıkarları belirlenen borç tahvilleri kişi ve kurumların arzularına göre satın alınmaktadır. Ancak şartlar devlet tarafından belirlendiği için isteğe bağlı borçlanmada bazen zorunlu borçlanmaya benzetilmektedir. Zorunlu borçlanmada devletin borçlanacağı kişi ve kurumların belirlenmiş oran ve miktarda borç vermelerinin zorunlu tutulmasıdır. Vergiden ayrılan kısmı vadesi geldiğinde ödemekle yükümlü tutulmaktadır.Oysa vergi “kesin” ödeme yükümlülüğüne sahiptir (Akdoğan, 2009:455-456).

1.3.4. İç ve Dış Borçlanma

İç ve dış borç ayırımında bazı kriterler kullanılmaktadır. Bunlar ise borcun sağladığı piyasanın uyruğu, kişilerin uyruğu ve borç olarak alınan paranın niteliğine göre iç ve dış borç olarak kullanılmaktadır. Ülke sınırları içinde iç piyasadan sağlanan milli para ile alınan ve kendi ülke uyruğundan temin edilen borç iç borç iken; dünyaca kabul görmüş yabancı para cinsinden yapılan ve dışarıdan alınan paralar ise dış borçtur (Doğruyol,2010:123-124). İç ve dış borç alt başlıklarda ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı için kısaca değinilmektedir.

1.4.İç Borçlanma Kavramı

Devletin kamu harcamalarını karşılamak için ihtiyaç duyduğu borçlanma vergiler yetersiz kaldığı durumda başvurulacak finansman kaynağıdır. Böylece devlet iç ve dış borç olarak iki şekilde borçlanma yapmaktadır. Ancak devlet dış borçlardan ziyade iç borçlarda

daha avantajlı durumdadır. Çünkü devlet borçlanma şartlarını belirlemekte dış borçlanmaya göre iç borçlanmada daha özgür hareket edebilmektedir. Bunun sebebi devletin ulusal kaynaklar üzerinde geniş yetkilere sahip olmasıdır. Ayrıca borçlanmayı kolaylaştıran diğer avantaj borç veren kişileri tatmin edici koşullar yer almaktadır (Erdem, 2006:42-43).

Devlet sadece mali etkiden dolayı borçlanmaya başvurmaz. Ayrıca ekonomi üzerinde yaşanan problemlerden kaynaklı olarak da bir takım etkiler yaratmak için kendi sınırları çerçevesinde kişi veya kurumlardan borçlanmasını gerçekleştirebilmektedir. İç borçlanmada devlet borcu kendi vatandaşlarına sattığı tahvil ve bonolarla karşılayabileceği gibi ulusal piyasalardan da sağlayabilir. (Ulusoy,2001:31, 32 ; Erdem, 2006:42)

İç borçlanma devletin ülke sınırları içerisinde kişi veya kurumlardan tahvil bono vb. kağıtlar satarak ulusal para cinsinden borç alınması olarak ifade edilmektedir. Ancak borçlanmanın iç borç olarak kabul edilebilmesi bazı kriterlere bağlıdır. Bunlar borçlanmanın sağlandığı piyasa ülke sınırları içinde olduğu durumda para cinsi ve kişinin uyruğu dikkate alınmaksızın iç borç olarak kabul edilmektedir. Borçlanmada kişinin uyruğu borç alan ülkenin uyruğuyla aynı olması durumunda iç borç olup alınan paranın cinsi ve ülke sınırları içinde olması veya olmaması önem arz etmemektedir. Son olarak borcun para birimi milli para cinsinden olup alacaklıya geri ödeme zamanında aynı para cinsinden ödenmesi de iç borçlanmanın kriterleri içerisinde yer almaktadır (Açba, 1991:18; Akdoğan, 1993:370).

Devlet iç borçlanmayı ülke sınırları içerisinde bulunan kişi veya kurumlardan aldığı için alacaklı ve borçlu aynı ekonomi içerisinde yer almaktadır. Böylece milli gelir miktarında herhangi bir değişiklik yaşanmazken milli gelirin yapısı ve dağılımında önemli değişikliklere yol açmaktadır.İç borçlanma yapıldığı taktirde kişi, kurum ve özel teşebbüslerden devlete ve onun yetkisi altında bulunan kuruluşlara milli gelirin belli bir

miktarı transfer olmaktadır. Alınan borçların ise geri ödeme zamanı geldiğinde vergi gelirleriyle bunları karşıladığından dolayı milli gelir dağılımında bir etkiye sebep olmamaktadır (Ulusoy, 2001:55-56).

1.5.İç Borçlanmanın Nedenleri

Gelişmekte olan ülkeler giderlerini karşılayacak yeterli gelire sahip olamadıkları zaman ekonomik açıdan daha ileri seviyeye ulaşmak ve kalkınmayı sağlamak için fonksiyonel maliyecilerin düşüncelerine göre borçlanma zorunlu ve mecburidir. Devlet borçlanmayı belirli sebeplerden dolayı ihtiyaç duymakta ve gerekli yerlerde bu finansman kaynağına başvurmaktadır. Devletin vergilemeden ziyade borçlanmaya başvurmasının nedeni ise maliyeti gelecek yıllara paylaştırmasıdır. Bu yüzden borçlanmada düşünülmesi gereken kriter finansman olarak kullanılacak olan kamu hizmetlerinin gelecek dönemlere maliyetin aktarılmasının zorunlu olup olmadığı önem arz etmektedir (Batırel, 2007:158).

Devletin borçlanmaya başvurmasının nedenleri farklılık göstermektedir. Bu durum gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için değişiklik gösterebileceği gibi ülke içindeki problemlerden dolayı da ihtiyaç duyulan bir kaynak olarak başvurulmaktadır. İç borçlanmanın birçok nedeni bulunmaktadır (Pehlivan, 2004:176-177; Erdem vd., 2008:195). Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Devletin gelirleri ve giderleri arasında zaman açısından uyumsuzluk göstermesi,
- Olağan gelirlerle karşılanamayan iç borçlar için yeniden iç borçlanmaya başvurulması,
- Ekonomik dengesizlikleri gidermek,

- Vadesi gelen iç borcun ödenememesi,
- Mevcut vergilerin oranlarını arttırmak veya yeni vergiler uygulamanın getirdiği zorluklar

Devlet iç borçlanmaya başvurmadan önce ülke ekonomisinde ekonomik ve siyasal açıdan çok iyi incelemesi ve hata yapmadan borçlanması ekonomik olumsuzlukları engellemektedir. Bu durumlar dikkate alınarak yapılan iç borçlanma ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktadır. Ayrıca ekonomik dengeyi korumaktadır (Erdem, 2006:43).

Devlet olağanüstü giderlerin finansmanı için iç borçlanmaya başvurmaktadır. Bu harcamalar olağanüstü olduğu için her yıl tekrarlanmayan ve faydaları uzun yıllara yayılan giderlerdir. Yapılan borçlanma ise savaş veya doğal afetlerin finansmanında kullanılmaktadır. Ülke içerisinde bir savaşın çıkması veya savaş beklenmesi nedeniyle devletin yapacağı hazırlıklar ağır mali yükü mecburi kılmaktadır. Devlet bu finansman için hızlı ve kesin çözümler düşünmektedir. Bu sebeple vergi kanununa başvurmak zaman alacağı için borçlanma yapmaktadır. Sel baskını, fırtına ve deprem gibi doğal afetlerden kaynaklı oluşan hasarları gidermek için harcama yapmaktadır. Bu olayları yaşayan bireylerin mali durumlarında sıkıntı yaşanacağı için devlet bireylerden vergi almamakta ve vergi ertelemelerine gitmektedir. Böylece gelir elde etmek için borçlanmaya başvurması gerekmektedir. Devlet ekonomik bunalımlardan dolayı da yine borçlanmaya başvurmaktadır. Vergi gelirlerinin kapasitesinde azalma yaşandığı durumlarda bankalar aracılığıyla borçlanmaya gitmektedir (Eker ve Bülbül; 2016:333-334).

Bir ülkenin bütçe dengesinde açıklar olabilir. Devlet bütçe açıklarını kapatmak amacıyla da borçlanmaya başvurmaktadır. Bütçenin gelir gider arasındaki dengesizliği

kapatmak amacıyla Hazine tarafından finanse edilmek amacıyla borçlanmaya gidilmektedir (Şen vd., 2007:4). Bunun sebebi ise kamu harcamaları sürekli olarak yapılmakta olup vergi gelirleri sürekli ve istikrarlı olmamaktadır. Kamu harcamaları vergi gelirleri arttığında veya azaldığında bu gelire göre harcamada artma veya azalma yapılamamaktadır. Böylelikle gelir ve gider arasındaki zaman açısından uyumsuzluk yaşanması sonucunda bütçe denkliğini sağlamak için hazine aracılığıyla kısa vadeli borçlanmaya başvurmaktadır (Herekman, 1988:22).

Devletin borçlanmaya başvurması için bir başka neden ise kendisine gelir sağlamanın yanında konjonktür dalgalanmalarına karşı maliye politikası aracı olarakta borçlanmaya gitmektedir (Şener, 1980:230). Ekonomide toplam talebin toplam arzdan fazla olduğu durumlarda enflasyonist eğilimler söz konusu olmaktadır. Fiyatlar genel seviyesindeki artışları önlemek ve ekonomiyi tekrardan tam istihdam seviyesine çekmek için maliye politikası uygulanmaktadır (Erdem vd., 2008:195). Toplam arzın toplam talepten fazla olduğu depresyon dönemlerinde ise ekonomiyi canlandırmak ve satın alma gücü yaratmak için harcama yapılması gerekmektedir. Depresyon dönemlerinde bankaların elindeki kredi verilebilir fonları ve bireylerin yastık altındaki paralarını ekonomiye aktarmak için devlet atıl olan fonları bankalardan ve bireylerden borçlanmaktadır. Böylelikle depresyon dönemlerinde ekonomiyi canlandırmak ve talep yetersizliğini gidermek için maliye politikası uygulanmaktadır (Erdem, 2006;12-13-14).

1.6.İç Borçlanma Kaynakları

Devlet kamu harcaması yapmak için yeterli gelire sahip olmadığı zamanlarda vergilerden sonra başvuracağı kaynak borçlanmadır. Devletin borçlanma yapacağı kaynaklar

dört grupta ele alınabilir (İnce, 2001:81). Bunlar, özel kişi ve kuruluşlar, bankalar ve sigorta şirketleri, Merkez Bankası ve bazı sosyal güvenlik kuruluşları ve ekonomik kuruluşlardır.

1.6.1.Özel Kişi ve Kuruluşlar

Devlet ekonomi üzerinde yaşanan bütçe açıklarını gidermek için başvuracağı ve tercih edeceği ilk kaynak olarak bireyleri öngörmektedir. Bireylerden alacağı borcu ise uzun vadeli olarak borçlanmaktadır. Bu durumda kısa vadeli borçlanmanın etkisi uzun vadeli borçlanmaya göre daha az önem arz etmektedir. Bu sebeple devlet birey ve özel kuruluşlardan yapacağı borçlanmayı tahvil ihracı vasıtasıyla kaynak elde etmektedir. Ancak bireylerden yapılacak borçlanmanın kaynağıda devlet için önemlidir (Eker ve Bülbül, 2016: 337).

Bireyler borç vermek için tasarruflarını veya tüketimlerini azaltarak devlete kaynak transfer etmektedir. Devlet borçlanmasının bireylerin tasarruflarında veya tüketimlerinde azalmaya yol açması, borçlanılan gelir gruplarının marjinal tüketiminde ve tasarrufunda değişiklik göstermektedir (Eker ve Sakal, 1999:19).

Ülkedeki ekonomik durumda devleti borçlanmaya yöneltebilir. Devlet bireylerden borçlanmayı tercih ettiği durumda bireylerin tasarrufları ne şekilde oluşturduğu ekonomiyi olumlu veya olumsuz etki etmektedir. Eğer bireyler kullanılmayan tasarrufları devlete borç olarak verdiğinde ekonomi bu durumdan olumlu etkilenmektedir. Ancak kullanılan tasarruflar özel sektörden çekilip devlet tahvillerine yönlendirilirse bu durum özel sektör faaliyetlerinde daralmaya sebep olmaktadır. Ayrıca satın alma gücünde azaltmaktadır (Eker ve Bülbül, 2016:337).

Devlet iç borçlanmayı bireylerden yaptığı gibi özel kuruluşlardan da yapabilmektedir. Özel kuruluşlar devletin hazine bonolarının önemli bir alıcısı konumundadır. Bunun sebebi ise hazine bonolarının likiditesinin güçlü olması ve istenildiği

zaman faiziyle beraber paraya çevrilmesinin kolay olması özel kuruluşlara cazip gelmektedir. Ayrıca bu kağıtların devlet güvencesini sağlaması kısa vadeli olarak atıl kapasite duran kaynaklarını özel şirketlere kullandırmaları önemli bir avantaj sağlamaktadır. Böylece özel kuruluşlar tasarruflarını devletin belirli faiz oranındaki kağıtlarına yatıracaktır. Bu durum ekonomide dışlama etkisini doğuracaktır. Yani özel kuruluşlar ellerindeki tasarruflarını yatırıma dönüştüreceğine devletin belirli faiz oranındaki fonlara yatırarak ekonomideki özel sektör yatırımlarında azalmaya neden olacaktır (Erol, 2004:70)

Devletin kişi ve kurumlardan borçlanmaya gitmesi ekonomi üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere yol açabilir. Eğer devlet borçlanma yoluyla topladığı fonları geri dönüşü olan yatırımlara kullanırsa ekonomi üzerindeki etki olumludur. Yani bireylerin tüketimini ertelemeleri ya da özel kuruluşların tasarruflarını bu fonlara yatırması sonucu devletin bu fonları yeni yatırım harcamalarına transfer etmesi sonucu dengeli bir ekonomi sağlanacaktır. Ancak devletin iç borçlanmayı hiç kullanmaması ekonomide daralmaya sebep olacaktır. Ekonomideki olumsuzluk enflasyonist ortamda olumlu bir etki yaratabilmektedir (Bakkal ve Gürdal, 2007:159)

1.6.2.Bankalar ve Sigorta Şirketleri

Devlet borçlanmasının en önemli payını bankalar oluşturmaktadır.Devlet borçlanmak için tahvil ve bonoların büyük kısmını bankalara ihraç etmektedir. Çünkü bankaların likiditesi yüksek olduğu için para piyasasına kolaylıkla etki edebilmektedir. Bankalar büyük oranda rezervlere sahiptir. Bu sebeple kısa vadeli borç senetleri almayı tercih etmektedirler. Devlet bankalardan kısa vadeli olarak kaynak ihtiyacını kolaylıkla karşılanabileceği gibi bazende kanunlara dayalı olarak bankaların ellerindeki fonları belirli oranlarda devlete vermesini zorunlu kılmaktadır. Devlet bankalardaki atıl fonları borçlanarak

ekonomiye enjekte etmekte olup bu durum ekonominin canlanmasına fayda sağlamaktadır. Ancak bir başka durumda devletin piyasayı kontrol altına almak ve kredileri azaltmak için bankalara başvurmasıdır. Özellikle enflasyonun ülke ekonomisini olumsuz etkilediği dönemlerde devlet bankalara başvurmaktadır. Böylece devletin enflasyonist eğilimlerin ortaya çıktığı durumlarda bankalara başvurması ekonomiyi kötü duruma sürüklememektedir (Bakkal ve Gürdal, 2007:160-161).

Devletin bankalardan borçlanması ve bu fonları ne şekilde kullandığı da önem arz etmektedir. Örneğin enflasyonist eğilimlerin baş gösterdiği dönemlerde temin edilen atıl kaynaklar devlet tarafından bir süre kullanılmadan durması veya enflasyona etki etmeyecek şekilde kullanılması ekonomideki dengeyi bozmamaktadır. Ayrıca bankalarda da tahvillerin faizlerinden ve başka avantajlardan bu şekilde yararlanabilmektedir. Sigorta şirketleri de devlet borçlanmasına katkı sağlamak için tahvil, bono vb. kağıtlar satın alarak ülke ekonomisine destek çıkmaktadır (Ulusoy, 2001:59-60).

1.6.3.Merkez Bankası Kaynakları

Devlet borçlanmasını Merkez Bankasından da yapabilmektedir. Devletin tahvil ve bonoları merkez bankasına satılmaktadır. Merkez Bankası bu borcu para basarak vermektedir. Çünkü mevduat kabul etmemektedir. Böylece Merkez Bankası ülkedeki ekonomik dengesizliği gidermek ve faiz oranlarını düşürmek için genişletici para politikası uygulamaktadır. Burada etkili olan faktör hazinedir. Hazinenin Merkez Bankasından doğrudan borç alması durumuna avans denir. Avans merkez bankasının kısa vadeli olarak hazineye sunduğu kaynaktır (Erdem, 2006:46).

Devletin Merkez Bankası'ndan bir başka borçlanma yöntemi ise dolaylı olarak yapılmaktadır. Merkez Bankası hazine tarafından çıkarılan tahvil ve bono gibi fonları açık

piyasa işlemiyle satın alması dolaylı olarak borçlanmayı ifade etmektedir. Devletin bu borçlanma kaynağını dikkatli olarak kullanması gerekmektedir (Eğilmez, 1996:72).

1.6.4.Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Ekonomik Kuruluşlar

Devlet iç borçlanmasını merkez bankasından yapabileceği gibi sosyal güvenlik kuruluşları ve ekonomik kuruluşlardan da yapabilmektedir. Birçok ülke günümüz şartlarında kendi koşullarını göz önünde bulundurarak sosyal güvenlik kuruluşu ve ekonomik kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar kişileri olası risklerden koruyarak gelir elde etmelerini sağlamakla birlikte ülke ekonomisine topladığı fonlarla önemli bir finansman kaynağı oluşturmaktadır. Böylece bu kuruluşlara hem çalışanların hem de çalıştırانların belli oranlarda prim ödemeleri söz konusudur. Ayrıca devletin borçlanabilmesi için bu kuruluşlar güvenli bir fon olarak görülmektedir (Erdem vd., 2003:204).

Sosyal güvenlik kuruluşları topladığı fonları ise riske girmeden değerlendirmek zorundadır. Bunun için belli ilkeler söz konusudur. Bu ilkeler, verimlilik, güvenilirlik, likitlik ve dolaşım kolaylığı olup kuruluşlar bu ilkelere uymak zorundadır. Ayrıca bu ilkelerin zorunluluğu dışında yasal düzenlemeler de söz konusudur. Bu şartları göz önünde bulundurarak sosyal güvenlik kuruluşları ve ekonomik kuruluşlar topladığı fonları hazine bonoları, tahvil vb. kağıtlara yatırarak ülke ekonomisindeki dengesizlikleri gidermeye yardımcı olmaktadır (Berk, 1994:32).

1.7.İç Borçların Sınıflandırılması

İç borçlanmada devlet aldığı borçları geri ödemek için değişik vadeler uygulamaktadır. Devletin finansman kaynağı olarak başvurduğu borçlanma sürelerine göre kısa vadeli ve uzun vadeli olarak ikiye ayrılmaktadır (Akdoğan, 2009:35).

1.7.1.Kısa Vadeli Borçlanma

Kamu hizmetlerinin devam zorunluluğu durumunda devletin gelir ve gider dengesizliğini gidermek için vergi gelirlerinin yetersiz kaldığı zamanlarda başvurulacak finansman kaynağıdır. Bu sebeple devletin vadesi 1 yıla kadar olan veya 5 yıla kadar olan borçlanma kısa vadeli olarak yapılmaktadır (Eker ve Bülbül, 2016:341). Kısa vadeli olarak borçlanılan araçlar şunlardır:

- Hazine Bonoları
- Devlet Tahvili
- Hazine Kefaletini Haiz Bonolar
- Avanslar
- Müteahhit Bonoları
- Bütçe Emaneti ve Adi Emanetler

1.7.1.1.Hazine Bonoları

Devletin borçlanma finansmanında çok sık kullandığı kaynak hazine bonolarıdır. Vadeleri 3, 6, 9 veya 12 ay şeklindedir. Devletin gelir gider dengesizliği söz konusu olduğu durumlarda ihtiyaç duyulmaktadır (Pehlivan, 2014:185).

Hazine bonoları genellikle bankalara ihraç edilmekte olup bankalar gerekli gördüğü zamanlarda ellerindeki bonoları Merkez Bankasına iskonto ettirebilmektedir. Bu şekilde bankaların ihtiyaç duyduğu nakit para akışı sağlanmaktadır. Ayrıca Merkez Bankası hazine bonolarının süreleri dolmadığı zamanlarda avans vermektedir. Bu sebeple birçok kamu kurum ve şirketlerce yatırım aracı olarak tercih edilecek bir kaynak olarak görülmektedir. Bir

başka durum ise likidite fazlalığı olduğu zamanlarda ellerindeki nakit parayı hazine bonolarına yatırarak faiz geliri elde etmek amaçlanmaktadır (Özçelik, 2005:13).

1.7.1.2.Devlet Tahvili

Devlet tahvilleri en sık kullanılan senetler olup süreleri bir yıl veya daha uzun süreli olarak ihraç edilmektedir. Tahvillerin üzerinde bir faiz kuponu vardır. Devlet tahvillerinin vadesi hazine bonolarına göre daha uzundur. Devletin amacı çıkardığı tahvilleri piyasada satarak kişi veya kurumların tasarruflarından yararlanmaktır (Soğancılar, 2007:12).

1.7.1.3.Hazine Kefaletini Haiz Bonolar

Hazine kefaletini haiz bonolar merkezi devlet teşkilatı haricindeki kamu kurum ve kuruluşların dönemlik ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte hammadde veya ürün alımı için kaynak sağlamak ve ihraç etmek amaçlı tercih edilen borçlanma aracıdır. Birçok kamu kurum ve kuruluşlarının açıklarını kapatmak için başvurulmakta olup miktarı gitgide artmaktadır. Ancak bu borçlanma hazine kefaletine bağlı olup bütçe kanunlarınca hüküm altına alınmaktadır. Genellikle bu tür borçlanmayı kamu kurum ve kuruluşları içerisinde İktisadi Devlet Teşekkülleri ve iktisadi alanda faaliyet gösteren katma bütçeli kuruluşlar tarafından yapılmaktadır (Erdem, vd., 2003:201).

1.7.1.4.Avanslar

Merkez bankası tarafından hazineye verilen avanslar kısa vadeli borçlanma içersinde yer almaktadır. Devletin gelir gider dengesizliğini gidermek için başvurduğu avanslar merkez bankasından alınmaktadır. Merkez bankasından borçlanma en kolay şekilde ve en az maliyetle yapılmaktadır. Ancak ekonomideki para hacmini genişletmesi ve

enflasyona yol açması dolayısıyla dikkatli olarak yapılması gereken kısa vadeli bir borçlanma türüdür (Pehlivan, 2014:186).

1.7.1.5.Bütçe Emanetleri ve Adi Emanetler

Devlet tarafından yaptırılan işin veya alınan mal ve hizmetin bedeli bütçe yılı boyunca alacaklının başvurmaması veya yeterli nakdin bulunmaması nedeniyle yıl sonu bütçe gider hesabına kaydedilmesi sonucunda emanate gönderilmektedir (Pehlivan, 2014:185). Bu emanet kısa vadeli bir borç olarak düşünülmektedir. Adi emanetler ise özel veya tüzel kişiler tarafından yapılacak olan işlerin gerçekleştirilmesi amacıyla geçici olarak hazineye yatırılan paraların bulunduğu hesaptır. Devlet cari yıl içerisinde özel veya tüzel kişilere yapacağı ödemeleri, ödenek yokluğu nedeniyle ödeme yapmayarak kendine süreli fon oluşturmaktadır. Bu hesabın bütçe emanetlerinden ayırt edilen kısmı bütçe ile ilgili olmamasıdır (Şen vd., 2007:13).

1.7.1.6.Müteahhit Bonoları

Belirli dönemlerde çıkarılan kanunlara göre çeşitli bayındırlık işlemlerini gerçekleştiren müteahhitlere para yerine bonolar verilmiştir. İlk olarak bu uygulama İstanbul Üniversitesi'nin bazı binalarının yapımında kullanılmıştır. Şuan bu borçlanma türüne nadir başvurulmaktadır. Bu bonoların vadesi ise hazine bonosu ve hazine kefaletini haiz bonolara kıyasla daha uzundur. Ancak Merkez Bankası müteahhit bonolarını vadeleri gelmeden iskonto ederek bunun karşılığında avans vermektedir (Eker ve Bülbül, 2016:346).

1.7.2.Uzun Vadeli Borçlanma

Uzun vadeli borçlanmanın süresi 5 yıldan fazla olmaktadır. Bu borçlanma genellikle sermaye piyasası kaynaklarından beslenmektedir. Ayrıca devletin yapacağı yatırımlar için tasarruflara uzun vadeli olarak başvurulmaktadır. Ülkedeki bütçe yetersizliğini gidermek ve gelecek dönemlere aktarmak amaçlı uzun vadeli borçlanmaya gidilmektedir.

Uzun vadeli borçlar da ikiye ayrılır (Ulusoy, 2001:44). Bunlar;

- Süresiz Borçlar(Devamlı Borçlar)
- Süreli Borçlar(İtfa Süresi Belli Borçlar)

1.7.2.1.Süresiz Borçlar

Süresiz borçlar devlet için yararlı bir borçlanma türüdür. Çünkü devlet yapacağı borçlanmada vade belirtmemiştir. Devletin belirttiği şekilde yapılan borçlanmada bu kağıtları alanlar sadece belirlenen faiz oranı üzerinden faiz geliri elde etmektedir. Borç verilen anaparanın geri ödenme şekli ve zamanını ise devlet tek taraflı olarak karar vermektedir. Devlet sadece faizini ödemekle yükümlü olup anapara ödeme zamanını kendisi belirlemekte özgürdür. Devlet süresiz borçlanmada ödeme taahhüdü yapmayarak kendisini uzun dönemde ana parayı geri ödeme yükümlülüğünden kurtarmaktadır (Erdem vd., 2003: 203).

1.7.2.2.Süreli Borçlar

Devletin olağan borçlanma türüdür. Bu borçlanmada sözleşme olup bu borcun geri ödeme şekli ve zamanı belirlenmektedir. Devletin borçlanması bir plan şeklinde gerçekleşmekte olup bu plana itfa planı denilmektedir. Geri ödeme zamanı geldiğinde bir defada tüm borcu ödeyebileceği gibi vadelere göre de ödeme yapılabilir. Ancak geri

ödemenin tek seferde yapılması bazı sorunlar teşkil edebilir. Bütçe geri ödeme zamanında yetersiz gelebileceği gibi hazineye alınan ödenekler de bu borcu karşılamayabilir. Ülkede enflasyonist durum söz konusu olduğu zaman geri ödeme gerçekleştirilirse bu durum ülkeyi olumsuz etkileyebilir (Eker ve Bülbül, 2016:350).

Devlet sözleşmede erken ödeme yapabileceğine dair bir hüküm koyduysa geri ödemeyi ülkenin ekonomik durumuna göre kendi lehine durumları göz önünde bulundurarak ödemesini yapabilmektedir. Aksi durumda geri ödeme için vadesini uzatabilmektedir. Devletin yapacağı geri ödeme için vadedeki değişikliklerin hepsi taahhütte bir kanun konusu olabilmektedir (Ulusoy, 2001:38-39).

1.8.İç Borçlanma Yöntemleri

Devlet ekonomik dengesizlikler sonucu finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bu finansman kaynaklarını ülke içindeki kişi ve kurumlardan belirli bir vadede ve faiz oranı karşılığında borçlanması çeşitli yöntemlere dayanarak yapılmaktadır (İnce, 2001:110). Bunlar, ihale yöntemi, TAB satış (musluk sistemi) ve halka arz yöntemidir.

1.8.1.İhale Yöntemi

İç borçlanma senetleri hazine tarafından 1985 yılında ihale yöntemiyle ihraç edilmeye başlanmıştır. Bu yöntemle çıkarılan senetler piyasa talebine göre belirlenen faiz oranıyla satışa sunulmaktadır (Kızıldağ, 2018:52-53).

Borçlanmak için tercih edilen ihale yönteminde belirsizliğin artması durumunda faiz oranları da artmaktadır. Bu sebepten ötürü hazine ihale yönteminde iç borçlanma

senetlerinin vadesini ve miktarını belirleyip faiz oranını ihaleye bıraktığı bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Cansu, 2006:30).

1.8.2.Sürekli Borçlanma Yöntemi (TAB Satış)

Sürekli borçlanma yöntemi ülkede yaşanan yüksek enflasyon dönemlerinde vadesi 1 yıldan uzun süreli olarak yapılan satışlar dolayısıyla merkez bankasının ihale dışında satışa sunduğu yöntemdir (Ulusoy, 2004:85). Ekonomide uzun vadeli tahvil satışlarının yeterli seviyede olmadığı durumlarda ve piyasanın yüksek faizli olmayıp istikrarlı devam ettiği süreçte tap yöntemine başvurmak maliyet açısından olumsuz bir etki yaratmaz. Ancak tersi durumda tercih edilen bir yöntem değildir (Özbilen 1999:108).

1.8.3.Halka Arz Yöntemi

Halka arz yönteminde Hazine 1992 yılında 3 ay ve 6 aylık hazine bonoları ile 1 yıllık devlet tahvillerini bankalar ve aracı kurumlar vasıtasıyla yeni bir borçlanmaya başvurmuştur. Bu yöntemde ihraç edilen senetler sabit faizle satışa sunulmaktadır (İnce, 2001:113).

Ülke ekonomisinde yaşanan enflasyonist baskılar dolayısıyla satın alma gücündeki fazlalığı ortadan kaldırmak ve ihalelerde oluşan yüksek faizleri dengelemek için kullanılan halka arz yönteminde, küçük yatırımcıların ellerindeki tasarrufları menkul kıymetlere çekerek maliyeti düşürmek amaçlanmaktadır (Yırtar, 2008:71).

1.9.Dış Borçlanma Kavramı

Gelişmekte olan ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi sorunların temelinde kalkınma için gerekli olan finansman kaynağını temin etmek gerekmektedir. Bu finansman

sorunu için sermaye birimikine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkeler iç tasarruf yetersizliği vb. durumlardan kaynaklı sıkıntı yaşamaktadır. Bu sebeple gelişmekte olan ülkeler dış kaynak kullanımına başvurmaktadır. Ancak dış kaynaklar; dış borç, dış finansman, dış yardım ve yabancı sermaye gibi kavramları kapsamaktadır (Bölüktaş, 2012:6-7).

Dış borç ve dış yardım kavramı ayrı anlamlar olarak ifade edilmesine rağmen normalde bunların ayrılması mümkün değildir. Dış yardım gelişmekte olan ülkelerin yurtiçi tasarruf azlığı, döviz yetersizliği ile kalkınmalarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan yatırımların finansmanı amacıyla dış borçlarla kıyaslandığında daha düşük faizli ve uzun vadeli olarak başvurulmuş yardım veya krediler olarak tanımlanmaktadır (Ulusoy, 2001:62-63).

Dış borç kavramı genel olarak bir ülkenin yabancı ülkelere aldığı anapara ve faizi belirli bir süre sonunda geri ödemek koşuluyla temin etmesi olarak tanımlanmaktadır. Devlet iç kaynak ve piyasadan borçlanmada sorun yaşadığı zaman başvuracağı diğer kaynak dış borçlanmadır. Ülkeler dış borcu döviz üzerinden yapmaktadır. Bu borçlar alındıkları zaman ülkeye kaynak transferi sağladığı için olumlu etki söz konusuysen geri ödeme zamanı geldiğinde borcu ödeyen ülke için olumsuz bir etkiye yol açmaktadır (Ulusoy, 2001:61).

Dış borçlanmaya gidilmesinin sebebi ülke içerisindeki iç kaynakların kamu harcamalarını karşılayamaması durumunda kaynak yetersizliğinden dolayı başvurulmaktadır. Ayrıca devlet sadece gelir-gider dengesizliği durumunda dış borçlanmaya başvurmayıp başka nedenlerde de dış borçlanmaya gitmektedir. Dış borçlanma yapan ülkenin ulusal tasarrufunu arttırdığı için yatırım, döviz ve milli gelir düzeyinde artış sağlanmaktadır. Ancak alınan dış borç yatırımlar gibi tamamlandığında gelir elde edilen kaynaklarda kullanılmadığı durumda ödeme zamanı geldiğinde döviz stoğunda azalma ve ödemeler bilançosunda açık meydana

gelmektedir. Böylece ülke ekonomisinde durgunluk yaşanmaktadır. Bunların sonucunda ulusal parada değer kaybetme ve milli gelir seviyesinde azalma söz konusu olmaktadır (Bilici ve Bilici, 2014:44).

Dış borçlanma yurt dışında fon fazlası bulunan ekonomilerden fon açığı bulunan ülkelere yönelik ve kaynak yetersizliğini karşılamak amacıyla temin edilen finansman türüdür. Ayrıca ekonomik ajanslara olan borçlanmayı da ifade eden bir kaynak transferidir. Dış borçlanmanın geri ödeme zamanı geldiğinde faiziyle beraber ödeme yapılmaktadır. Bu ek kısım genelde yeniden borçlanma veya vergiler yoluyla karşılanmaktadır (Esener, 2013:24).

Dış borçlanmaya gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelerin başvurması olağandır. Çünkü tasarruf oranlarının düşük olması dolayısıyla ihtiyaç duyulan kaynağın iç borçlanma ile yapılması mümkün değildir. Ayrıca iç tasarrufların kamu sektörü tarafından kullanılması özel sektörün yatırımlarını sınırlandırmakta olup dışlama etkisine yol açmaktadır (Bayraktaroğlu, 2018:11). Dış borçlanmaya gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) yanında gelişmiş ülkelerde başvurarak gelir sağlamaktadır. Ancak GOÜ kalkınmalarını tamamlamak amacıyla dış borçlanmaya başvurarak kaynak sağlamaktadır (Şeker, 2006:75).

1.10.Dış Borçların Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerde bazı ekonomik nedenlerden dolayı dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple GOÜ ekonomik dengesizliklerini gidermek için kaynak finansmanına başvurmaktadır (Adıyaman, 2006: 22-23; Bilginoğlu ve Aysu, 2008:3; Çöğürücü ve Çoban, 2011:135). Bunlar;

- Cari dengedeki açığın giderilmesi
- Bütçe dengesizliğinin giderilmesi

- Fiyat istikrarının sağlanması
  - Vadesi gelen borçların finansmanı
  - İç tasarruf eksikliği
  - Dış finansman eksikliği
  - Olağanüstü durumlarda başvurulacak harcamalardan kaynaklı bütçe imkanlarının yetersizliği
  - Savunma harcamalarındaki artıştan kaynaklı finansman sağlanması vb.
- birçok nedenden dolayı dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler büyüme ve kalkınmalarını sağlamaları için sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Ülkeler bu sermayeyi yatırımlara yönlendirmek için yatırımların kaynağı olan ülke içi tasarrufları etkin şekilde kullanmak isterler. Ancak ülkeler iç tasarruf yetersizliği ve dış finansman ihtiyacı vb. durumlardan dolayı dış borçlanmaya başvurmaktadır. Dış borçlanma ise doğru yerlerde kaynak finansmanı olarak kullanıldığı zaman ülkelerin kalkınmalarını sağlamakta ve geri dönüşü olan yatırımlara kanaliz edilirse vadesi geldiğinde ödeme konusunda sıkıntı yaşanmamaktadır (Erdem, 2006:48-49).

Dış borçlanma gelişmekte olan ülkelerin iç tasarruf yetersizliğinden kaynaklı ihtiyaç duyduğu finansman türüdür. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin kişi başına düşen sermaye miktarı düşük seviyede olduğundan dolayı kalkınmalarının başlangıç aşamasında dış borçlanmaya başvurmaktadırlar. Ancak bu borçlanmayı iç finansman kaynaklarını arttıracak doğrultuda yatırımlara kullanıldığı takdirde ülkenin döviz gelirleri ve sermaye birikimini arttırmaktadır. Böylece alınan borcu vadesi geldiğinde geri ödemek için iç kaynaklara başvurup röfinansman yapmasına gerek kalmaz (Bayata, 2008:15).

Dış borçlanma yapılmasına neden olan bir diğer unsur ise döviz yetersizliğidir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını tamamlamak için ara mal ve yatırım mallarına ihtiyaç duymaktadır. Bu malları temin etmek için gerekli olan döviz eğer ülkede yeterli seviyede bulunmuyorsa dış borçlanma yoluyla elde edilmektedir (Bulutoğlu, 2004:289).

1.11.Dış Borçların Sınıflandırılması

Dış borçlarda iç borçlar gibi sınıflandırılmaktadır (Ulusoy, 2001:63). Dış borçlarda sınıflandırma kaynağına, finansman türüne, vadesine, sektörüne ve geri ödeme şekline göre yapılmaktadır.

1.11.1.Dış Borçların Kaynağına Göre Sınıflandırılması

Dış borçlanmada borcun kaynağına göre üç sınıflandırma söz konusudur. Bunlar, devletlerarası borçlanma, uluslararası kuruluşlardan borçlanma ve özel kaynaklardan borçlanmadır.

Devletlerarası kuruluşlardan borçlanmada iki yanlı durum söz konusudur. Yani bir devletin başka bir devlete kalkınmasını sağlaması için verilen daha düşük faizli ve uzun vadeli geri ödemesiz süresi bulunan proje ve program kredileri şeklinde gerçekleşmektedir. Bu borçlanma bağlı ve serbest krediyle sağlanmaktadır. Ancak bağlı kredi olması büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çünkü kredi veren ülke borç alan ülkenin ithalatını arttırmak istemekte ve böylelikle kendi ülkesinin ihracatını da arttırmaktadır. Bunun sonucunda ödemeler dengesinde zorluklarla karşı karşıya kalınmaktadır (Esener, 2013:33). Bu tür

yardımlarda siyasi baskı fazla olduğundan dolayı zor durumda kalınmadıkça tercih edilen bir durum değildir.

Uluslararası kuruluşlardan borçlanmada dünya üzerinde sosyal, ekonomik ve mali sıkıntılar yaşayan ülkelerin ihtiyaç duyduğu borçlanma türüdür. Bu borçlanma türü çok yanlı olarak nitelenmektedir. Yani kalkınmasını finanse etmesi için birçok ülkenin toplanarak bir ülkeye yardım etmesi olarak ifade edilebilir. Dünyadaki bloklaşmalardan dolayı kurulan uluslararası mali kuruluşlar kriz yaşayan ülkelerin kalkınmalarını finanse etmeleri için borç vermektedir (Erdem, 1996:75).

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlaması için kaynak finanse eden kuruluşlar (Pehlivan, 2014:181-184);

- Uluslararası Para Fonu(IMF)
- Uluslararası Kalkınma ve İmar Bankası(IBRD)
- Uluslararası Kalkınma Örgütü(IDA)
- Uluslararası Finans Kurumu(IFC)
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü(OECD)
- İslam Kalkınma Bankası(IDB)
- Avrupa Yatırım Bankası(EIB)
- Avrupa Para Anlaşması(EMA)'dır.

Özel kaynaklardan borçlanmada ise borçlanmaya konu olan özel yabancı kurum, kuruluş ve kişilerdir. Ayrıca borcun kriterleri gelişmekte olan ülkenin risk düzeyleri dikkate alınarak belirlenmektedir (Erol, 2011:19).

Özel kaynaklardan borçlanmada uluslararası piyasalardaki para ve sermaye sahipleri daha fazla getiri elde etmek için fonlarını yurtdışı piyasalara aktarmaktadır. Ayrıca sermaye çeken ülke bu fonları kullanma yetkisine sahiptir (Esener, 2013:33-34).

1.11.2.Dış Borçların Finansman Türüne Göre Sınıflandırılması

Ülkeler kalkınmalarını sağlamak için borçlanmaya gitmektedir (Esener, 2013:34). Kalkınmaları sağlamak için verilen krediler; proje-program kredileri bağlı-serbest krediler satıcı(ihracat) kredileri, borç erteleme ve röfinansmandır.

Proje-Program Kredileri: Proje kredileri genellikle yatırım projelerinin ihtiyaç duyduğu ithalatın finansmanı için tercih edilen borçlanma türüdür. Ancak proje için alınan krediler sadece projeye kullanılmaktadır. Bu krediler projenin dış finansmanına katkı sağlamasına ilaveten iç finansmanı amacıyla tercih edilmektedir (Seyidoğlu, 2009:643).

Program kredileri ise proje kredilerinin aksine kalkınma programları amacıyla ithalatın finansmanında ve belli bir projeye dahil olmaksızın tercih edilen borçlanma kaynağıdır. Bu sebepten dolayı bu kredilere proje dışı krediler de denilmektedir. Borç veren ülke proje kapsamında borçlanılmasını tercih ederken borç alan ülke ise program kredileri amacıyla borçlanmayı tercih etmektedir (Pehlivan, 2014:179).

Bağlı-Serbest Krediler: Kalkınma kredileri kapsamında verilen bağlı ve serbest krediler kullanım şekline göre farklılık arz etmektedir. Kredi veren ülke eğer kendi ülkesinden mal satın alma şartını koymuşsa bu durum bağlı kredi olarak adlandırılmaktadır. Yani alınan kredilerin nasıl ve ne şekilde harcanacağı kredi veren ülke tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple bağlı kredi alan ülkenin kendi arzusuyla harcama olanağı olmamaktadır. Eğer kredi alan az gelişmiş ülke durumundaysa ihtiyacı olan malları daha ucuza başka yerden

alabilecekken kredi veren ülkeden ithal etmesi bu ülkeyi olumsuz etkilemektedir. Yani az gelişmiş olan ülkelerin döviz kaynakları sınırlı olduğu için verilen kredinin maliyetini yükseltmektedir. Böylece alınan kredinin etkinliği ve verimliliği açısından azalma meydana gelmektedir (İnce, 2001:160).

Serbest kredilerde ise belirli bir koşul olmadan verilen ve kredi alan ülkenin harcama yetkisinin bulunduğu borçlanma türüdür. Böylelikle borç alan ülke mal ihtiyacını ucuz fiyattan istediği ülkeden ithal edebilmektedir. Bu krediler bağlı kredilerin aksine mala bağlı olmayıp nakit olarak temin edilmektedir (Esener, 2013:34).

Satıcı(İhracat) Kredileri: Satıcı kredilerini diğer kredilerden ayıran faktör bu kredileri hükümet yerine özel firmaların kullanmasıdır. Gelişmiş ülkelere mal ve hizmet alımı için ödeme yapacak olan firmaların veya gelişme yolunda olan ülkelere bu amaçla kurulmuş olan kurumların temin ettiği kredilerdir. Krediyi veren satıcı firmalar, kendilerine teminat veren özel veya yarı kamu kuruluşu niteliğindeki büyük mali kuruluşların denetimi altında vermektedir. Bu kuruluşlarca oluşabilecek riskin büyük bir kısmı üstlenilmekte olup küçük kısmı ise satıcı firma tarafından üstlenilmektedir (Kayra, 1970:87).

Satıcı kredileri genelde ticari amaçla kullanıldığı gibi bazen sanayi yatırımlarının finansmanı içinde tercih edilmektedir. Ancak kısa vadeli olup faiz oranının yüksek olması ve sigorta masraflarının fiyata dahil edilmesi satıcı kredilerinin maliyetini arttırmaktadır. Bu krediler verimlilik sağlayan yatırımlara aktarıldığı durumda olumlu durumlar söz konusu olmaktadır (İnce, 2001:162).

Borç Ertelemesi ve Röfinansman Kredileri: Borç ertelemeleri olarak adlandırılan vadesi gelen bir borcun ilk kredi faizine kıyasla daha düşük bir faiz oranında gelecek tarihe ertelenmesidir. Röfinansman ise alınan borcun vadesi dolduğu için borcu kapatmak amacıyla

yeniden borçlanılmasıdır. Bu kredileri almanın sebebi ise moratoryumun ortaya çıkmasını önlemek ve yatırımlara devamlılık kazandırmak amacıyla siyasi ve ekonomik açıdan dengeyi sağlamaktır (Erdem vd., 2003:210-211).

Teknik krediler ise gelişmekte olan ülkelerin üretim veya yönetim alanlarında teknik imkanlarını arttırmak ve teknik destek ihtiyacını karşılamak amacıyla verilen kredilerdir. Bunun yanısıra bilgi ve teknik yöntemler için de alınmaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde staj ve eğitim imkanı sağlamak amacıyla borçlanılan kısa veya uzun vadeli kredilerdir (Yılmaz, 2008:261).

Savunma kredilerinde ise askeri veya güvenlik ihtiyacının karşılanması amacıyla alınan gizli yardımlardır. Bazen bağış olarak verilmekte olup çoğu kez uzun vadeli dış borç olarak alınmaktadır (Şeker, 2006:82).

1.11.3.Dış Borçların Vadesine Göre Sınıflandırılması

Dış borçlanmada vade önemli bir kriterdir. Çünkü borcun vadesi diğer kriterleride etkilemektedir. Dış borçların vadesi ikiye ayrılmaktadır. Bunlar kısa vadeli ile orta ve uzun vadeli borçlanma şeklinde sınıflandırılmaktadır. Dış borçlanmada genellikle bir yıla kadar yapılan kısa vadeli borçlanmadır. Kısa vadeli borçlanmadaki amaç bütçede zaman yönünden ortaya çıkan geçici açıkları kapatmak hedeflenmektedir. Kısa vadeli borçlanmada borcun kaynağı ve miktarı açısından dalgalanma söz konusu olduğu için bu borç türüne dalgalı borç denilmektedir. Ülkelerin borç bulma açısından zorluk yaşadığı dönemlerde kısa vadeli ve düşük faizli kredilere başvurumaktadırlar (Eker ve Sakal, 1999:95).

Dış borçlanmada vadesi bir yıldan uzun olan borçlanma uzun vadeli borçlanmadır. Uzun vadeli borçlanmada amaç bütçedeki dengesizliği gelecek yıllara aktarmak ve borcun

miktarı ve vadesinin uzun olmasının yanında faiz oranının düşük olması kriterleri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunlukla tercih ettiği durumdur (Eker ve Sakal, 1999:95).

Uzun vadeli borçlarda kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar süresiz(daimi) ve süreli borçlardır. Süresiz borçlanmada tahvil sahipleri ödünç verilen parayı isteyemezler. Sadece faiz ödemesi yapılmakta ve yüksek faizle borçlanılmaktadır. Süreli borçlarda ise ödeme süresi ve ödeme planı belirli bir plan dahilinde yapılmaktadır (Ulusoy, 2004:37)

1.11.4.Dış Borçların Sektöre Göre Sınıflandırılması

Dış borçlanmada borç yapan sektörde önem arz etmektedir. Eğer kamu sektörü yapıyorsa yani merkezi yönetim veya yerel yönetimler tarafından yapılan borçlanma uzun süreli ve düşük faizli olarak yapılmaktadır. Özel sektörlerce yapılan borçlanmada ise kısa vadeli ve yüksek faizli olarak borçlanılmaktadır. Ayrıca özel sektör borcunu kendi ödemektedir (Esenler, 2013:36).

1.11.5.Dış Borçların Geri Ödeme Şekline Göre Sınıflandırılması

Dış borçlanmanın geri ödeme şekli iki şekilde olmaktadır. Bunlar dövizle ve milli para cinsinden yapılmaktadır. Borç veren ülke için tercih edilen geri ödeme şekli döviz cinsinden olmaktadır. Böylelikle verdiği borcun reel değerini korumaktadır. Milli parayla geri ödeme şekli devlet borçlanmasında pek rastlanmayan bir durumdur. Ancak borç veren tarafın kabul etmesi durumunda borç alınan anapara ve faiz milli para cinsinden ödenmektedir (Yücesan, 2011:23-24).

1.12.İç ve Dış Borçlanma İle İlgili Göstergeler

Tablo 2.1 Borçlanma Göstergeleri

İç Borç Stoku/GSYİH	İç borçlanmada borcun yükü olarak tanımlanmaktadır.Yani borçlanmak için katlanılan maliyeti ifade etmektedir.
İç Borç Stoku	İç borçlanma için çıkarılan tahvil ve bonolar ile uzun vadeli borçlar ve Merkez Bankası’ndan alınan kısa vadeli borçları kapsamaktadır.
Toplam Dış Borç Stoku/GSMH	Ülkenin genel kredibilitesinin ve güvenilirliğinin ölçülmesinde kullanılan bu oranı aynı zamanda risk ve borç yükü analizlerinde de bir ölçüt olarak kullanılmaktadır..
Toplam Dış Borç Stoku/İhracat	Ülkenin borçluluk durumunu ve dış borç ödeme kapasitesini gösteren bu oran ihracattan elde edilen gelirlerin toplam borç stoku üzerindeki etkileri konusunda bilgi vermektedir.Bu oranın %165-275 olması durumunda ülkenin orta düzeyde borçlu, %275’i aşması halinde ise ülkenin çok borçlu olduğu kabul edilmektedir.
Dış Borç Servisi/İhracat	Alınan borçların geri ödenmesinde yüksek bir risk ile karşılaşılacağıının habercisi olarak tanımlanmaktadır. Bu oranın %18-%30 oranında gerçekleşmesi ülkenin orta düzeyde borçlu, %30’dan yüksek olması ise ülkenin çok borçlu olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.1'in Devamı

Dış borç Faiz Ödemeleri/İhracat:	Faiz ödemelerinin artış hızının ihracatın artışından fazla olması durumunda alınan dış finansmanın dış borç geri ödemelerinde kullanıldığını göstermektedir. Bu oranın %12-20 aralığında olması halinde ülke orta düzeyde borçlu olarak kabul edilirken, bu oranın %20'den fazla olması halinde ise ülke çok borçlu olarak kabul edilmektedir.
Toplam Dış Borç Servis/Toplam Döviz Gelirleri	Bir ülkenin elde ettiği döviz gelirinin ne kadarının dış borç anapara ve faiz borç ödemelerine ayrıldığını göstermektedir. Bu oranın yüksek çıkması ülkeler için olumlu etki yaratmakta olup ülkelerin borçlarını ödemekte zorlanmadığı anlamına gelmektedir.
Uluslararası Rezervler/Dış Borç Stoku	Uluslararası rezervler dış borç ödemelerinde kabul edilen uluslar arası geçerliliği olan rezervleri kapsamakta olup bu oranın yüksek olması rezervlerin bolluğu anlamına geldiğinde ülke için olumlu bir durumdur.
Cari İşlemler Açığı/GSMH	Bu oran daha çok ülkenin dış kaynaklara olan ihtiyacını ölçmede kullanılır. Bu oran küçülürse ülkenin dış kaynaklara olan ihtiyacının azaldığını göstermektedir.

Kaynak: Bakkal ve Gürdal, 2007:153; Bölüktaş, 2012:34-40.

Tablo 1.1 de ülkelerin ekonomik durumlarını dikkate alarak borçluluk seviyeleri ve borçların sürdürülebilirliği konusunda belirli oranlar dahilinde yorumlama yapmak mümkündür.

2.BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI

2.1.Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı konusunu anlamak için ilk olarak gelir ve milli gelir kavramlarını açıklamak gerekir. Milli gelir bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını ifade etmektedir. Gelir ise belirli bir dönemde birey veya grupların elde ettiği kazanç olarak tanımlanmaktadır. Gelir dağılımı ise bir ekonomide bir yıl içerisinde elde edilen gelirin bireyler, aileler ve üretim faktörleri içerisinde nasıl paylaştırıldığını tanımlayan kavramdır (Eğilmez, 2010:212).

Gelir dağılımı tarihsel açıdan incelendiğinde Adam Smith ve David Ricardo'nun ilgilendikleri konu ulusal gelirin işçiler, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri arasında paylaştırılmasıdır. Bu iktisat düşünürlerine göre üretim faktörleri, emek, sermaye ve toprak olarak üçe ayrılmakta olup faktörlerden elde edilen getiri, gelir olarak ele alınmaktadır. Ayrıca Smith ve Ricardo ilgili sosyal sınıfların elde ettikleri gelir paylarının ne gibi etkenler ele alınarak belirlendiğini araştırmışlardır. İktisat düşünürlerine göre toplum ilerlediği sürece toprak sahipleri göreceli olarak zengin olacağı ve sermaye sahiplerinin ise zamanla yoksullaşacağını ifade etmektedir. Karl Marks ise bu düşünürlerden fikir açısından tamamen ayrılmaktadır. Herhangi bir büyüme söz konusu olduğu sürece sermaye sahipleri göreceli olarak zenginleşirken işçiler daha da yoksul duruma düşecektir. Böylece kapitalist sistemin çöküşüyle bu durum son bulacaktır (Seyidoğlu, 2006:405).

Gelir dağılımı ekonomik refahın ve toplumsal barışın sağlanması için adil bir şekilde olması ve asgari gelir seviyesinin belli bir ölçütünün altına inmemesi gerekmektedir. Gelir dağılımının adil olması ise gelir grupları içerisinde dağılımları arasında çok büyük

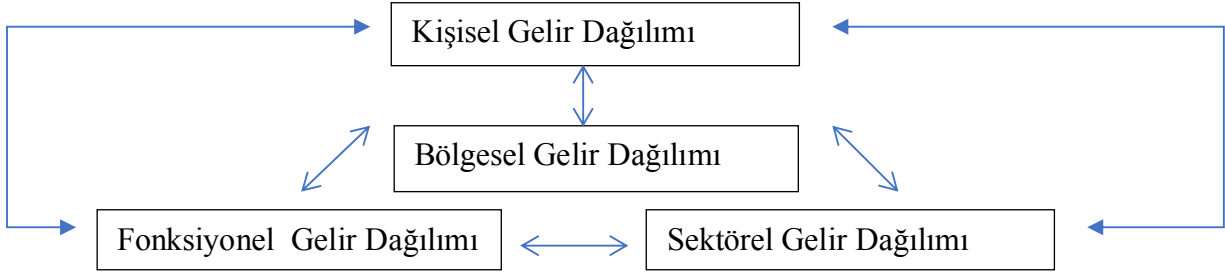
farklar olmadığını ifade etmektedir. Toplumun refahı ve barış içinde yaşaması için gelir dağılımının adil olmasını sağlayan devlet müdahalesini zorunlu kılmaktadır. Böylece gelir dağılımına devletin müdahalesi sosyal devletin bir gereği olarak görülmektedir (Şahin, 2000:449).

Gelir dağılımında adaletsizliğin yaşanması ülkeler açısından ekonomik sorun olmasının yanında hem sosyal hem de siyasi problemlere yol açmaktadır. Bunlar yoksulluk, sağlık ve eğitim seviyesinin düşük olması işsizlik vb. nedenlerle ekonomik refahın olmaması ve sosyal barışın olmaması sonucunda siyasi istikrarsızlığa yol açmaktadır (Çalışkan, 2010:103-104).

2.2.Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı belirli bir dönemde bir ülkede üretim yoluyla elde edilen gelirin üretim faktörleri, birey veya kurumlara paylaşılması olarak tanımlanmaktadır. Gelirin ilk kez elde edilmesi ve sonrasında paylaşılması birinci gelir dağılımını ifade ederken gelirin yeniden dağıtılması sonucunda oluşan gelir dağılımı ise ikincil gelir dağılımını ifade etmektedir. Ancak gelir dağılımı dört şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar; kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımı olarak ayrılmaktadır (Aytaç vd., 2013:5).

Şekil 4.1. Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişkisi

Kaynak: Uysal, 2007:255

Yukarıdaki şekilde gelir dağılımı türlerinde meydana gelen değişiklik sonucu birbirine ne şekilde etki ettiğini göstermektedir.

2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Bir ülkede belirli bir dönemde üretilen gelirin birey veya hane halkı arasında bölüştürülmesine kişisel gelir dağılımı denir. Bu gelir dağılımında bireyin nasıl, ne şekilde ve nerede gelir elde ettiği dikkate alınmaz. Kişisel gelir dağılımında tek dikkat çeken kriter bireyin belli bir zaman diliminde elde ettiği gelir miktarı veya büyüklüğüdür. Bu yüzden gelir dağılımı adaletsizliğini incelemek için kişisel gelir dağılımına başvurulması uygundur (Türk, 2011:315).

Gelir eşitsizliği kişisel gelir dağılımında nüfusun eşit dilimlere bölünmesi ile birlikte bu dilimden ulusal gelirden ne kadar pay alındığını hesaplaması ile ölçülmektedir. Ülke nüfusu yüzde yirmilik dilimlere ayrılarak her ferdin gelirden aldığı pay ortaya çıkmaktadır. Böylece yüksek gelire sahip gruplar ile düşük gelire sahip gruplar arasında karşılaştırma yapılabilmektedir (Öztürk, 2016:338).

Kişisel gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılabilecek yöntem gini katsayısıdır. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değerler almakta ve aldığı değere göre yorum yapılmaktadır. Eğer

gini katsayısı 0 ise gelir dağılımında adalet söz konusu iken bu katsayı 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Katsayı 1 olduğunda ise gelir dağılımı adaletsizliği yaşanmakta ve elde edilen gelirin sadece bir grupta toplandığını göstermektedir (Türk, 1998:312-313).

Tablo 2.1. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P18/P20

Oranı, 2006-2016

Yıllar	Gini Katsayısı	P80/P20
2006	0,428	9,6
2007	0,406	8,1
2008	0,405	8,1
2009	0,415	8,5
2010	0,402	7,9
2011	0,404	8,0
2012	0,402	8,0
2013	0,400	7,7
2014	0,391	7,4
2015	0,397	7,6
2016	0,404	7,7

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de gelir dağılımının 2006-2016 yılları arasında gini katsayısı değerlerini göstermektedir. Ayrıca P80/P20 oranları ise gelir dağılımında gelirden son %20lik grubun aldığı en yüksek payın, ilk %20’lik grubun aldığı en düşük paya göre kaç kat daha fazla pay aldığını ifade etmektedir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer

almaktadır. Eğer gini 0(sıfır) ise gelir dağılımı adil bir şekilde paylaştırılmaktadır. Ancak Gini 1 değerini alırsa gelir dağılımında adaletsizlik söz konusu olup tüm gelir sadece bir grupta toplandığını ifade etmektedir. Tabloda gini katsayısının 0,40'larda olması gelir dağılımının adil olmadığını göstermektedir. Çünkü gelir dağılımında adaletin sağlanması için gini katsayısını 0 veya 0'a(Sıfır) yakın bir değer alması gerekmektedir (Eğilmez, 2017).

Gini katsayısı ile P80/P20 oranlarının ilişkilendirilmesi şu şekildedir:

$$y = \alpha_p x + \alpha_0 \quad (1)$$

Yukarıda 1 nolu eşitlikte bağımlı değişken(y) Gini katsayısını gösterirken bağımsız değişken(x) P80/P20 oranlarını gösterecek şekilde yerleştirilerek, bu iki değişken arasındaki ilişki ölçülebilmektedir. Değişkenler arasında aynı yönlü değişim söz konusu olması olası bir durum olarak görülmektedir Yani Gini katsayısı artarken P80/P20 oranının artması veya tersi durumda azalması olası bir durumdur. Tabloya göre, 2000 yılı itibarı ile en zengin ve en yoksul gruplar arasında gelirden pay alma oranları düşerken Gini katsayısı da düşmekte ve eşitsizlik azalmaktadır. Ayrıca P80/P20 oranlarında katsayının 2009 yılına kadar 8,1 kata inmişken 2009 yılında yine yükselmiştir. Ancak genel anlamda 2006 yılına göre 2016 yılında P80/P20 katsayısına bakılarak ekonomide düzelme olduğu yorumu yapılabilmektedir (Öz, 2019:600).

2.2.2.Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı üretim sürecinden sonra elde edilen gelirin üretim faktörleri arasında nasıl bölüştürüldüğünü ifade etmektedir (Öztürk, 2016:338).

Fonksiyonel gelir dağılımında üretim faktörleri olan emek, sermaye, girişimci ve toprak sahiplerinin elde ettiği ücret, faiz, kar ve ranta düşen payını göstermektedir. Böylece

yaratılan gelirin çeşitli sınıflar arasında nasıl paylaştığını ifade eden en uygun gelir bölüşümü kavramı fonksiyonel gelir dağılımıdır. Ayrıca kişisel gelir dağılımında belirleyici unsur olmaktadır (Stewart, 2000:722).

Fonksiyonel gelir dağılımında sınıf düzeyi ön planda tutulurken kişisel gelir dağılımında birey düzeyi ön planda tutulmaktadır. Bu sebeple fonksiyonel gelir dağılımında üretim sonucu elde edilen gelirin kaynağı önem arz ederken kişisel gelir dağılımında gelirim miktarına dikkat edilmektedir (Tanrıverdi, 2007:5).

Tablo 2.2. Türkiye'de 2006-2016 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı

YIL	ÜCRET, YEVMIYE	KAR	RANT	FAİZ	SOSYAL TRANSFER	DİĞER
2006	44,5	24,2	3,1	6,1	17,8	4,3
2007	43,8	23,2	4,1	7,0	18,2	3,8
2008	46,0	22,4	4,4	4,2	19,1	3,9
2009	46,5	20,4	5,0	5,3	19,6	3,2
2010	47,4	20,2	4,2	4,5	20,5	3,3
2011	48,4	21,4	3,9	3,8	19,4	3,2
2012	49,9	20,4	3,5	3,3	20,0	2,9
2013	51,5	19,6	3,3	3,1	19,7	2,7
2014	52,4	18,5	3,3	2,9	20,1	2,8
2015	52,5	18,8	3,3	2,6	20,0	2,8
2016	52,2	19,8	3,1	2,5	19,6	2,7

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de 2006-2016 yılları arasındaki fonksiyonel gelir dağılımı kapsamında ücret, kâr, rant, faiz, sosyal transferler ve diğer gelirlerin yıllara göre toplam gelir üzerindeki yüzdelik paylarını göstermektedir. Türkiye’ de yaratılan gelirin 2006 yılından 2016 yılına kadar en büyük payı emek yoluyla elde edilen maaş ve ücret gelirleri almaktadır. Ücret gelirlerinden sonra en büyük paya sahip olan girişimcilerin elde ettiği kârdır. 2016 yılına göre rant ve faizin toplam gelirden aldığı pay birbirine yakınlık göstermektedir.

Ancak gelirden en düşük pay alan sermayeden elde edilen faizdir. Tabloda 2016 yılı, 2015 yılına kıyasla ücret, rant ve faiz gelirlerinin GSYH'dan aldığı paylarda azalma meydana gelmekte, buna karşılık kârın aldığı payda yükselme meydana gelmektedir. Emegın karşılığı olan ücret gelirinde azalma söz konusuyken, buna karşılık grışimciliğin karşılığı olan kâr payında yükselme olması fonksiyonel gelir dağılımında da bozulma olduğunu göstermektedir.

2.2.3.Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımında bir ülkenin her yerinde eşit şekilde gelir elde etme durumu mümkün olmadığı için bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan bireylerin gelirden aldığı pay olarak ifade edilmektedir. Böyle bir farklılık olmasının nedenine sosyo ekonomik durumların yanısıra coğrafi koşullar örnek gösterilebilir (Öztürk, 2009:19-20).

Bölgesel gelir dağılımında bölgeler arasında gelirden aldıkları pay farklılık göstermektedir. Bazı bölgeler kalkınmışlık derecesine göre gelirden yüksek paylar alırken bazılarında yeterli düzeyde pay düşmemektedir. Ayrıca gelir dağılımında adalet gelişmiş olan ülkelerde daha adil bir şekilde paylaştırılırken gelişmekte olan ülkelerde adil bir paylaşım mümkün değildir (Öztürk, 2012:428).

2.2.4.Sektörel gelir dağılımı

Sektörel gelir dağılımı bir ekonomide bulunan tarım, sanayi, hizmet ve diğer sektörlerin milli gelirden aldığı pay olarak ifade edilmektedir. Böylece sektörün uzun vadedeki seyirleri, devletin hangi sektörler lehine veya aleyhine milli gelirin dağılımına etki ettiğini bu gelir dağılımı incelenerek bulunabilir (Türk, 1998:308).

Sektörel gelir dağılımı ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili önemli bir göstergeyi ifade etmektedir. Tarıma dayalı ekonomiye sahip olan az gelişmiş ülkelerin tarım sektöründe milli gelirin payı yüksektir. Ancak gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyi tamamlayıp hizmet aşamasında olduğu için tarım sektörünün milli gelirdeki payı düşüktür. Sektörel gelir dağılımında yıllara göre incelemek mümkün olduğundan dolayı ülkenin sektör açısından hangi evrede olduğu tahmin edilebilmektedir (Kuştepe ve Halaç, 2004:147).

2.3.Gelir Dağılımı Politikası Araçları

Gelir dağılımında adaleti sağlamak için hükümetler ekonomiye müdahale etmektedir. Fakat her zaman adil bir durum söz konusu olmasada gelir dağılımı politikaları uygulandıktan sonra ortaya çıkan durumlar önem arz etmektedir (Öztürk, 2016:350).

2.3.1.Ücret Politikası

Devlet ücret politikası ile emeği korumayı ve yaşam standartlarını üst seviyeye çıkarmayı hedeflemektedir. Toplumda çalışan bireylerin elde ettiği en önemli gelir kaynağı ücrettir. Bu sebeple ücret politikası devletim ücretle çalışan bireylerin gelir düzeyini korumak ve iyileştirmek için uyguladığı politika aracıdır. Ayrıca toplumun yaşam standartlarında yükseltmek için ücret politikası uygulamaktadır. Devletin asgari ücrete müdahalede bulunmasının sebebi ise müteşebbislerin üretim faktörlerinde kar gütmeye amacının bulunmasıdır. Bu yüzden maliyeti minimuma indirmeyi ve kârı maksimuma çıkartmayı hedefleyen işletmeler kayıt dışı ekonomiye başvurmaktadır. Devlet bu gibi durumların önüne geçmek için asgari ücret uygulamaları ile toplu sözleşmelere müdahalede bulunmaktadır (Aksu, 1993:47-48).

2.3.2.Fiyat Politikası

Devlet dar gelirli bireylerin reel gelirinde azalma olmaması için fiyat politikası uygulamaktadır. Bunlar tavan fiyat ve taban fiyat uygulamasıdır. Taban fiyat uygulamasında devlet piyasa fiyatının üzerinde bir fiyat belirleyerek satıcıları desteklemektedir. Böylece satıcıların bu fiyattan satamadıkları malları yani arz fazlasını devlet satın almaktadır. Ayrıca devlet meydana gelen maliyetleri de karşılamak durumunda kalır. Bunlar, depolama, pazarlama vb. durumlarda karşılanması gereken maliyetleri kapsar. Taban fiyat uygulamasında genellikle tarım sektörü desteklenmektedir. Tavan fiyat uygulamasında ise devlet piyasa fiyatının altında maksimum yeni bir fiyat belirlemektedir. Bu fiyattan talep fazla olduğu için karaborsa oluşmaktadır. Ancak devlet bu durumu önlemek için de çeşitli politikalar uygulamaktadır (Berberoğlu vd., 2010:151-152).

2.3.3.Maliye Politikası

Devlet gelir dağılımının adil bir şekilde olmasını arzu eder. Ancak bu durum ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması toplum refahı ve ekonomik kalkınma açısından önemlidir. Bu sebepten devlet mali araçlar vasıtasıyla gelir dağılımında adaletsizliği önlemeyi hedeflemektedir (Özbilen, 1998:394).

Devletin uyguladığı maliye politikasında en önemli araçlar kamu harcamaları ve vergilerdir. Devletin uyguladığı maliye politikasında düşük gelirli bireylerin vergi yükünü azaltmayı amaçlamaktadır. Yüksek gelire sahip bireylerden ise artan oranlı vergi toplayarak lüks tüketim mallarına konulan vergiler ile elde ettiği fonları kamu harcamalarına yönlendirmektedir. Böylelikle yaptığı harcamaları yoksul kesimlere transfer ederek gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermeye çalışmaktadır. Maliye politikası vergiler ile toplanan

fonların harcamalar yoluyla kişisel gelirin yeniden dağılımına etki etmektedir. Devlet ayrıca bireylerin sakatlık yaşlılık vb. sebeplerle gelirlerini yeterli düzeyde elde edememeleri veya geçimlerini sağlayamamaları durumunda çeşitli uygulamalarla destek sağlamaktadır (Özbilen, 1998:395).

Devletin maliye politikası altında yaptığı kamu harcamaları gelir dağılımı adaletsizliği için önemli bir kriterdir. Kamu harcamaları da cari ve transfer olarak ikiye ayrılmaktadır. Cari harcamalar devletin hizmetlerini yerine getirmesi için yaptığı tüketim harcamalarıdır. Transfer harcamaları ise toplumun çeşitli kesimlerine yapılan ve satın alma gücünde değişim meydana getiren harcama türüdür. Kamu harcamaları gelir dağılımını hem olumlu hem de olumsuz etkilemektedir. Eğer destek yüksek miktarda faiz ödemeleri ve yüksek gelirli ihracatçılara verilen prim ödemeleri için yapılırsa gelir dağılımında olumsuz etkiye yol açmaktadır. Ancak bu harcama düşük düzeyde yaşam standardına sahip bireylere sosyal amaçlı yapılırsa gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Kamu personeli maaş ödemeleri, sosyal destek, yardım vb. uygulamalarda maliye politikası kapsamında yer almaktadır. (Akdoğan, 2011:514).

2.4.Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Nedenleri

Gelir dağılımı adaletsizliği gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerde de sorun teşkil etmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliği genel bir şeye dayalı olabileceği gibi ülkeye özgü bir sorunla karşımıza çıkabilmektedir. Gelir dağılımının eşitsizliğine neden olan bir çok faktör vardır.

Gelir dağılımında emek ve nüfusun yapısı önem arz eden unsurlardır. Eğer bir ülkede nüfus artış hızı yüksek ise gelir dağılımından yüksek pay almaktadır. Ayrıca nüfus

artış hızının yüksek oranda artması bireylerin istihdam açısından gelecek kaygısında oluşturmaktadır. Ülkelerin nüfus artış hızını normal düzeyde tutmaya çalışmaları ücret ve istihdam açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Yani gelirden alınan pay artmakta ve gelecek kuşaklar için işsizlik kaygısı oluşmamaktadır (Sağlam, 1990:95).

Bireylerin işgücü vasıflı ve vasıfsız olarak farklılık göstermesi gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmaktadır. Bireylerde emeğin niteliğinin farklılık göstermesi ücretlerde oluşan eşitsizliği arttırmaktadır. Bu sebepten gelir dağılımı eşitsizliğinin oluşmasında ilk etken emeğin niteliği iken ikinci etken bireylerde farklılık gösteren kabiliyet gelir dağılımında olumsuz rol oynamaktadır (DPT, 2001:57-58)

Ekonomide sektörel farklılıklarda ulusal gelir üzerinde etkiye sahiptir. Emeğin üretkenliği tarım, sanayi ve hizmet sektöründe değişiklik göstermektedir. Yani yoksul bir ülkede tarım yapılırken emek üretkenliği çok düşük seviyelerdedir. Emek üretkenliğinin en fazla olduğu sektör ise hizmet sektörüdür (Sundrum, 1990:227).

Gelir dağılımında görülen eğitim de kazançları değiştirmektedir. Doğuştan gelen yetenekler yüksek gelir elde etmeye yeterli olmayıp eğitim ve öğretim ile bireyler arasındaki gelir farkı azaltılabilmektedir. Ya da belli bir düzeyde eğitime sahip çalışanlara iş başında verilen eğitim sayesinde gelirlerinde artış meydana gelebilmektedir. Ancak eğitim seviyesi yüksek olan ile düşük olan bireylerin gelir dağılımında fark oluşmaktadır. Bu durumda gelir dağılımında eşitsizliğe neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2006:413).

Gelir dağılımında servet önemli bir faktördür. Kişilerin miras yoluyla ya da birikimlerini tasarruf ederek sahip olduğu servet gelir dağılımında eşitsizliğe neden olmaktadır. Ayrıca bu servetler miras yoluyla gelecek nesillere bırakıldığında gelecekteki gelir dağılımında da eşitsizlik meydana getireceği öngörülmektedir. Ancak devlet koyduğu miras ve

intikal vergisi ile günümüz dağılımının gelecek nesillerce oluşturacağı eşitsizliği önlemeye çalışmaktadır (Seyidoğlu, 2006, 413-414).

Gelir dağılımında eşitsizliği neden olan bir diğer faktör enflasyondaki fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış olarak ifade edilen enflasyon, gelir dağılımında olumsuz etkiye sahiptir. Enflasyon bireylerin satın alma gücünde azalmaya neden olduğu için gelir adaletsizliğini arttıran bir unsurdur. Memur, emekli, dul, yetim maaşı olan bireylerin satın alma gücünü düşürmektedir. Ancak yüksek gelire sahip bireyler enflasyonla karşı karşıya kaldığında imkanlarını koruyacak güce sahip olduklarından sabit gelirli bireyler üzerinde olumsuzluğa yol açmaktadır (Kubar, 2009:32).

2.5.Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Ölçülmesi

2.5.1.Yüzde Paylar Analizi

Yüzde paylar analizinde ölçülmek istenen ülkelerin bireyler veya hanehalkları gibi grupları %5, %15 veya %20'lik dilimlere ayrılarak bu dilimlerin milli gelirden elde ettiği payı bulmaktadır. Ancak ülkelerin nüfusa göre aldığı gelir 5 eşit parçaya bölünmektedir. Yani %20'lik gruplara ayrılmaktadır. Böylece gelir dağılımı yüzdeler paylara ayrılarak ölçülmektedir. Bu yöntemi kullanarak ülkelerarası karşılaştırma yapmak mümkündür. Yüzdelik dilimler yoluyla geliri en düşük olandan en yüksek olana doğru sınıflandırılarak gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizliğin analizi yapılmaktadır (Alper ve Tokol, 2012:119).

Tablo 2.3 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar

Yüzde 20'lik Fert Grupları	2016	2017
Toplam	100,0	100,0
ilk yüzde 20 (en düşük)	6,2	6,3
ikinci yüzde 20	10,6	10,7
üçüncü yüzde 20	15,0	14,8
dördüncü yüzde 20	21,1	20,9
Son yüzde 20 (en yüksek)	47,2	47,4
P80/P20 oranı	7,7	7,5
Gini Katsayısı	0,404	0,405
Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır. Tablolardaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.		

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>

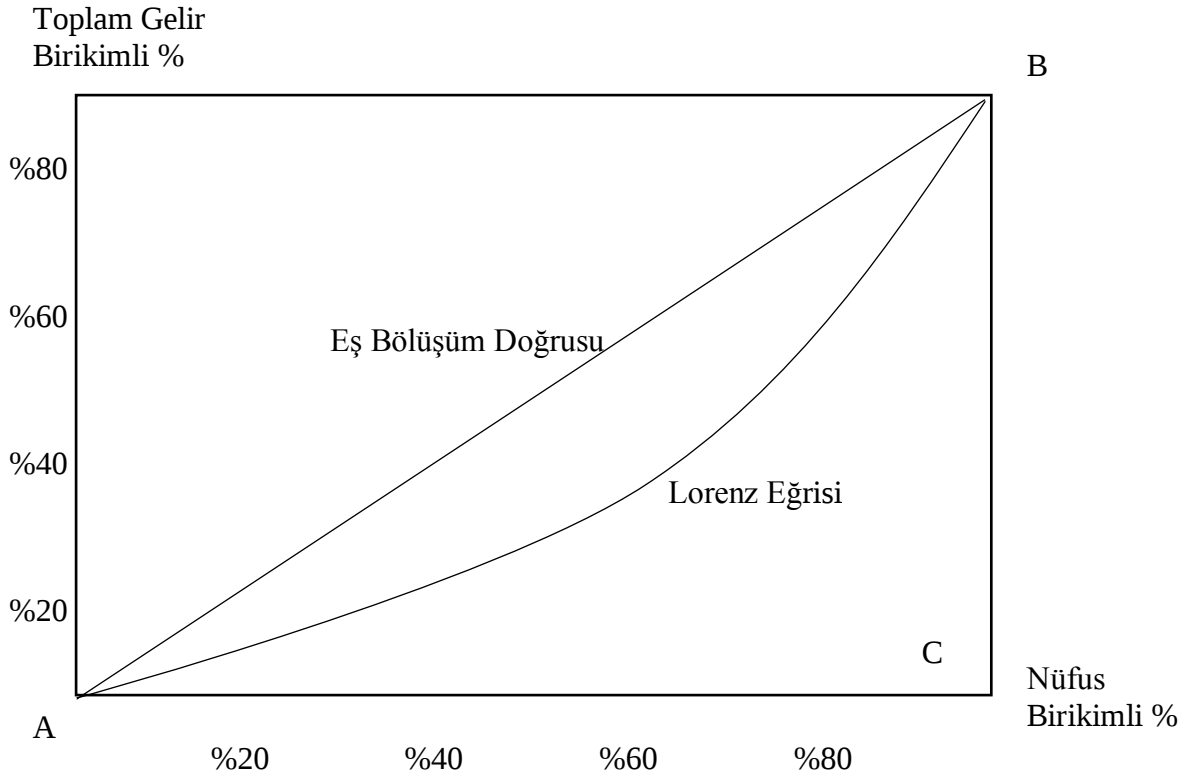
Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin 2016 ve 2017 nüfusuna göre %20 lik dilimlere ayrılarak milli gelirden aldıkları pay bulunmaktadır. Tabloya göre, en yüksek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak 2017 yılında %47,4'e, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay 0,1 puan artarak 2017 yılında %6,3'e yükselmiştir.

2.5.2.Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Bir ekonomideki gelir dağılımı Lorenz eğrisi ile temsil edilir ve gelir eşitsizliği derecesi Gini katsayısı ile ölçülür. 1906 yılında Max Lorenz tarafından geliştirilen grafiksel

bir servet dağılımı olan Lorenz eğrisi (gelir eğrisinin gerçek dağılımı) nüfusun herhangi bir yüzdesi tarafından kazanılan gelirin oranını göstermektedir. 45° açısındaki mutlak eşitlik çizgisi tam olarak eşit bir gelir dağılımı gösterirken, diğer sıra gerçek gelir dağılımını gösterir. Köşegen uzaklaştıkça, gelir dağılımının eşitsizliği artmaktadır (Öztürk, 2016:344).

Şekil2.2: LorenzEğrisi

Kaynak: (Seyidoğlu, 2006:409)

Grafiğe göre tam eşit gelir dağılımı AB çizgisi üzerinde gösterilmektedir. Bu çizgi üzerinde nüfusun yüzdesinin milli gelirden de aynı oranda aldığı pay olarak ifade edilmektedir. Yani başka bir deyişle nüfusun %20'lik grubu gelirden de %20 lik dilim elde etmekte iken nüfusun %80'lik dilimi milli gelirden %80'lik dilim elde etmektedir. Yüzdelik nüfusların gelirden aldığı yüzdelik dilimlerin paylarının gösterildiği noktaların birleştirilmesi sonucu lorenz eğrisi elde edilmektedir (Seyidoğlu, 2006:409-410).

Lorenz eğrisinden elde edilen Gini katsayısı, bir ülkede ekonomik gelişmenin bir göstergesi olarak kullanılabilir. İtalyan iktisatçı, Corrada Gini tarafından geliştirilen gini katsayısı, bir ülkenin gelir eşitliği derecesini ölçer (Öztürk, 2016:345). Gini Katsayısı, 0 (mükemmel eşitlik) ile 1 (mükemmel eşitsizlik) arasında değişebilir. Gini 0(sıfır) katsayısı herkesin aynı gelire sahip olduğu, 1 katsayısının ise tüm geliri alan tek bir kişiyi temsil ettiği anlamına gelir (Kirmanoğlu, 2007: 201).

Gini katsayısı, gerçek gelir dağılım eğrisi ile mükemmel gelir eşitliği çizgisi arasındaki alana 0 ile 100 arasında bir sayıya ölçeklendirilir. Gini katsayısı, 0 ile 1 arasında bir sayı olarak ifade edilen Gini endeksidir. Bu nedenle, her bir vatandaşın aynı gelire sahip olduğu bir ülke, 0(sıfır) Gini katsayısına sahip olacak bir ülkedir. Ancak tüm bireyler hiçbir şey kazanmazken, bir birey, tüm geliri elde ederse, Gini katsayısı 1 olan bir ülke olacaktır. Şimdi bilindiği gibi, Gini katsayısı, bir ülke veya bölgedeki gelir veya servet dağılımını analiz etmek için önemli bir araçtır, ancak Gini mutlak bir gelir veya servet ölçümü ile karıştırılmamalıdır. Yüksek gelirli bir ülke ile düşük gelirli bir ülke, gelirler her ülkede benzer şekilde dağıtıldığı sürece aynı Gini katsayısına sahip olabilir (Öztürk, 2016:345-346).

Tablo 2.4’de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ele alınmıştır. Gelir dağılımı yıllara göre incelendiğinde en yüksek orana sahip ülke 2016 yılında İspanya iken en düşük gini katsayısına sahip olan ülke ise Slovak Cumhuriyetidir. 2010 yılına göre ise en düşük gini katsayısına sahip olan ülke Slovenya olup bu ülke gelir dağılımını adil bir şekilde paylaştırmaya çalıştığı verilerden yola çıkarak bulunmaktadır. Türkiye’ de ise Gini katsayısı 2011 yılından 2013 yılına kadar azalma söz konuyken 2015 yılında en yüksek Gini katsayısına sahiptir. Yani Türkiye’ de gelir dağılımı adaletsizliği söz konusu olup gelir adil bir şekilde dağılmamaktadır.

Tablo 2.4 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerin 2010-2016 Yılları Arası Gini Katsayıları

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austria	0.280	0.281	0.275	0.279	0.274	0.276	0.284
Belgium	0.267	0.270	0.265	0.265	0.266	0.268	0.266
Czech Republic	0.259	0.257	0.253	0.259	0.257	0.258	0.253
Denmark		0.251	0.249	0.254	0.259	0.263	
Finland	0.264	0.264	0.260	0.262	0.257	0.260	0.259
France			0.305	0.291	0.293	0.295	0.291
Germany		0.291	0.289	0.292	0.289	0.293	0.294
Greece	0.336	0.333	0.338	0.342	0.339	0.340	0.333
Ireland	0.298	0.307	0.310	0.308	0.298	0.297	
Italy	0.327	0.327	0.330	0.325	0.326	0.333	0.328
Latvia	0.347	0.352	0.347	0.351	0.350	0.346	0.346
Lithuania	0.329	0.322	0.350	0.352	0.381	0.372	0.378
Netherlands		0.289	0.288	0.287	0.303	0.288	0.285
Poland	0.305	0.301	0.297	0.299	0.298	0.292	0.284
Portugal	0.341	0.337	0.337	0.341	0.338	0.336	0.331
Slovak Republic	0.263	0.261	0.250	0.269	0.247	0.251	0.241
Slovenia	0.244	0.244	0.249	0.254	0.251	0.250	0.244
Spain	0.339	0.341	0.334	0.345	0.344	0.345	0.341
Sweden				0.268	0.274	0.278	0.282
Turkey		0.403	0.339	0.390	0.398	0.404	

Kaynak: OECD

2.5.3. Veri Modellemede Gini Endeksinin Kullanımı

Gini Katsayısı veya Gini Endeksi bir değişkenin değerleri arasındaki eşitsizliği ölçer. Bir endeksin değeri ne kadar yüksekse, veriler o kadar dağınık olur. Alternatif olarak, Gini katsayısı, nispi ortalama mutlak farkın yarısı olarak da hesaplanabilir (Ayyıldız, 2017, 135).

$$G = \left[\frac{1}{N^2} \sum_{i=0}^N \sum_{j=0}^N |Y_i - Y_j| f(Y_i) f(Y_j) \right] / 2\bar{Y}$$

Y_i : i. grubun toplam geliri

Y_j : j. grubun toplam geliri

$f(Y_i)$: i. grubun gelir çokluğu

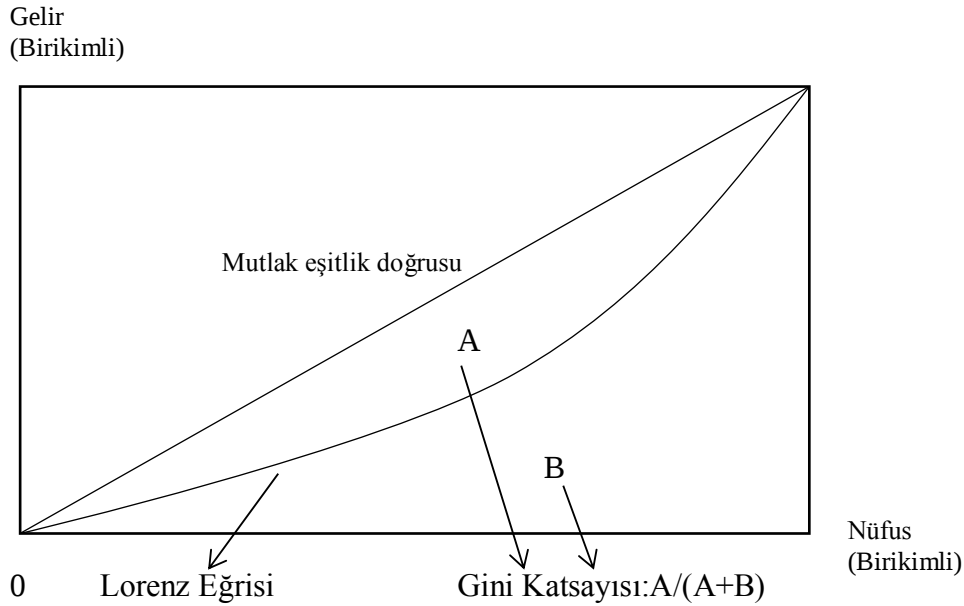
$f(Y_j)$: j. grubun gelir çokluğu

N : birim sayısı

$\bar{Y}$: gelirin aritmetik ortalaması

2.5.4. Gini Endeksinin Grafiksel Gösterimi (Lorenz eğrisi)

Şekil 2.3: Gini endeksinin gösterimi

Gini katsayısı, genellikle, nüfusun toplam gelirinin (y eksen), toplam popülasyonun % x'i ile kümülatif olarak kazanılan Lorenz eğrisini temel alarak tanımlanır. Böylece 45 derecelik çizgi, mükemmel bir gelir eşitliğini temsil eder. Bu çizgi mutlak eşitlik doğrusu olarak adlandırılmaktadır. Gini katsayısı daha sonra eşitlik çizgisi ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın (diyagramda A ile işaretlenmiş) eşitlik çizgisi altındaki toplam alan üzerindeki (A ve B işaretli) oranı olarak düşünülebilir. Yani, $G = A / (A + B)$ Ayrıca $A + B = 0.5$ olduğu için (eksen 0'dan 1'e kadar ölçeklendiğinden) $2A$ ve $1-2B$ 'ye eşittir (Doğan ve Tek, 2007:100).

3.BÖLÜM: KAMU BORÇLARI VE GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ

3.1.Literatür

Bu bölümde kamu borçları ve gelir dağılımı göstergeleriyle ilgili teorik ve ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

You ve Dutt (1996), devlet borcunun gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelerken işçilerin vergi gelirlerinin, zenginlerin sahip olduğu borcun faizini ödemek için kullanıldığını kabul etmektedir. Bunu yaparken, büyümenin, kaynak arzından ziyade toplam talebe göre belirlendiği ve ücret kazanan işçiler ile kâr ve faiz geliri elde eden kapitalistler arasında dağıtıldığı post keynesyen model geliştirmektedir. Analiz sonucu, gelir eşitsizliğindeki artışın devlet borcunun yükseldiği dönemlere karşılık geldiğini göstermektedir.

Bedir ve Karabulut (2011), Türkiye için iç borçların gelir dağılımına etkisini incelediği teorik çalışmanın sonucunda borç göstergelerindeki olumlu(olumsuz) değişimlerin gelir dağılımı göstergelerinde aynı yönlü etkiye sebep olduğu görülmektedir. Bu nedenle ekonomik, mali ve sosyal politikaların eş zamanlı olarak kullanılması gerekmektedir.

Bakkal ve Gürdal (2014), Türkiye’de 1980-2006 yılları arasında iç borçların ekonomik denge, büyüme ve gelişme ile gelir dağılımı etkileri incelenmiştir. İç borçlanma arttıkça gelir dağılımının bozulduğu sonucuna varılmıştır.

Sugözü vd. (2017), Türkiye’de 2002-2015 döneminde iç borçlanmanın alıcılar arasındaki dağılımını, devletin iç borç stokundaki faiz ödemelerinin payını ve bu ödemelerin yıllar itibariyle gerçekleşen seyrinin gelir dağılımına etkisini incelemiştir. Sonuç olarak iç borç faiz ödemelerinin, işsizlik oranlarının, dolaylı vergilerin payının, enflasyonun ve faiz

oranlarının azalışa geçtiği dönemlerde gelirin adil bir dağılım sergilediğini ortaya koymuşlardır.

Larch (2012), 1960 - 2007 yılları arasında 30 OECD ülkesini kapsayan bir veri setinde gelir eşitsizliği verilerini, mali değişkenler de dahil olmak üzere ulusal hesapları kullanarak kalıcı mali açıklara neden olan faktörleri test etmektedir. Sonuç olarak hükümetin gelir eşitsizliğini gidermek için yaptığı harcamalar düşük gelir eşitsizliğine yol açmaktadır. Ayrıca gelir dağılımı ve mali denge arasındaki bağlantının doğrudan olmadığı sonucuna varmıştır.

Gachuci (2015), ekonomideki ulusal borç seviyeleri ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. 1980-2010 arası yıllarda 34 ülkenin farklı coğrafi bölgelere ve gelişme durumlarına ait panel verilerinden faydalanmıştır. Avrupa ve Gelişmiş ülkeler hariç tutularak, devlet harcamaları, reel GSYİH büyümesi ve enflasyonu gibi değişkenleri kullanarak, gelir eşitsizliğinin borç seviyeleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak ulusal borç seviyelerinin, gelir dağılımındaki heterojenlik derecesini olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna varmıştır.

Salti (2015), kamu borcu ve gelir eşitsizliği üzerine çalışmakta olup 1990-2007 arası yılları baz alarak düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerin panel verilerini kullanmıştır. Ancak kamu borcu ve gelir eşitsizliği ile ilgili verilerden dolayı ülke seçiminde kısıtlanmıştır. Analizde dış borçların gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Kalaycı ve Öztürk (2017), 1980 – 2013 yılları arasında verilere dair çoklu regresyon analizi için Gini bağımlı değişken olarak kullanılırken enflasyon, eğitim harcamaları, doğrudan yabancı yatırımcı, dış borçlanma, GSMH ve işsizlik ise bağımsız değişken olarak kullanmıştır.. Sonuç olarak çoklu regresyon modelinde aynı varyans

ayrıştırması ve etki tepki analizinde olduğu gibi Gini en fazla etkileyen bağımsız değişken enflasyondur.

Sanyal ve Ehlen, (2017) 1987-2011 döneminde ABD eyaletlerinin kamu borcu, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Analiz sonucu bu dönemde kamu borçlarının ve gelir eşitsizliğinin kişi başına GSYİH'yı olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Ertekin (2018), 17 OECD ülkesinden elde edilen veriler ile gelir dağılımı ile kamu borçları arasındaki ilişki nedensellik testi ile analiz edilmiştir. 2004-2015 yıllarına ait kamu borçları/GSYİH, enflasyon oranları, vergi yükü, kişi başına gelir bağımlı değişken ve ülkelere ait Gini katsayıları ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Vergilerden farklı olarak kamu borçları gelir dağılımı üzerinde negatif etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

3.2. Veri Seti

Kamu borçları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemek için gelişmiş ve gelişmekte olan 58 ülkenin 1990-2016 yılları arasındaki kamu borçları ve gelir dağılımı ile ilişkilendirilmiş veriler kullanılmıştır. İlgili literatür ışığında kamu borç göstergesi olarak kamu borcunun GSYİH' ya oranı (Government debt (Gd)), kamu dış borcunun GSYİH'ya oranı (Ex-debt), kamu dış borcunun toplamı (Debt-t) ve uzun dönem kamu borcu (Lt-public) kullanılmıştır. Literatürden farklı olarak ayrıca kamu borç yönetimindeki başarı düzeyi (Policy) de bir kamu borç göstergesi olarak analizlere dahil edilmiştir. Gelir dağılımı için kullanılan değişken ise gini katsayısıdır.

Kullanılan veri seti Dünya Bankası (World Bank) tarafından yayınlanan “The World Bank Data ” veri tabanından yıllık veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

3.3.Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada, değişkenler arasındaki ilişkinin tahmini için panel veri yöntemi tercih edilmiştir. Panel veri yönteminin faydaları şunlardır (Kızılgöl ve Üçdoğruk, 2011:379):

1)Diğer veri setlerinin birleştirilmesiyle elde edildiği için gözlem sayısı daha fazladır ve buda daha iyi tahminlerin yapılmasını sağlamaktadır.

2)Veriler hakkında daha ayrıntılı bilgi, daha çok değişkenlik, serbestlik derecesi ve etkinlik sağlanırken; değişkenler arasında daha az çoklu doğrusallığa neden olmaktadır.

3)Kesit ve zaman serisinin tek başına ortaya koyamadığı etkileri daha iyi açıklayabilmektedir.

4)Kesit serilerin yetersiz, zaman serilerinin ise kısa kaldığı durumlar için analiz yapmaya uygundur.

Panel veri analizinde yatay kesit gözlemlerin zaman boyutuna göre N sayıda birim ile T sayıda birey, firma, ülke vb. kesit gözlemleri belirli bir zaman aralığı içerisinde kullanılarak tahmin edilen yöntemdir (Hsiao, 2003:7).

Panel veri analizinde değişkenleri belirlemede ve değişkenlerin birbirine olan etkileşimini bulmak için tercih edilen 2 alt yöntem söz konusudur. Bunlar havuz yöntemi (pooled OLS) ile sabit ve rassal etkiler (fixed and random effect) modelleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Havuz yönteminde zamana bağlı olarak değişkenlerin neden olduğu durumları ele alırken, sabit ve rassal etkiler modellerden herhangi birinin değişkenlere göre uygun ve açıklayıcı olduğunu göstermektedir (Esener, 2013:163).

Bu çalışmada işlem kolaylığı sağlayan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler(GEKK) yöntemiyle tahmin yapılmaktadır.

GEKK tahmin yönteminde, modelde değişen varyans ve otokorelasyondan kaynaklı problemler meydana gelse bile GEKK tutarlı ve etkin tahmin sonuçları vermektedir (Güney ve Durman,2014:257).

3.4.Model ve Analiz

Bu çalışmada aşağıdaki (1) nolu model tahmin edilecektir.

$$\text{Gelir Dağılımı}_{ti} = \beta_{ti} + \text{Borç}_{ti} + u_{ti} \quad (1)$$

çalışmada, modelin tahmini için panel veri yöntemi tercih edilmiştir.

Çalışmada ele alınan değişkenlerin korelasyon katsayıları tablo 3.1’de yer verilmiştir. Kamu borçları için kullanılan değişkenlerin gelir dağılımını ifade eden gini katsayısıyla negatif veya pozitif yönlü korelasyonu ifade etmektedir. Gd ve Lt-public ile Gini arasında pozitif yönlü bir korelasyon söz konusudur. Ancak Ex-debt, Debt-t ve Policy ile gini arasında negatif yönlü bir korelasyon vardır. En düşük korelasyonlu değişken Debt-t iken en yüksek korelasyonlu değişken Ex-debt’tir. Ayrıca birim kök testlerine göre değişkenler birim kök taşımamaktadır.

Tablo 3.1. Değişkenlerin Korelasyon Katsayısı

	Gini	Gd	Ex-dept	Lt-public	Debt-t	Policy
Gini	1.00					
Gd	0.17	1.00				
Ex-debt	-0.62	0.20	1.00			
Lt-public	0.18	0.05	-0.42	1.00		
Debt-t	-0.03	-0.13	-0.23	0.91	1.00	
Policy	-0.16	0.11	-0.02	0.73	0.60	1.00

Tablo 3.2 kamu borçlarının Gini üzerindeki etkisine yer verilmiştir. 1. modelde hükümet borcunun (Gd) gini üzerindeki etkisi, 2. Modelde dış borcun (Ex-debt) Gini üzerindeki etkisi, 3. modelde uzun dönem kamu borcunun (Lt-debt) Gini üzerindeki etkisi ve son olarak 4. modelde toplam dış borcun (debt-t) Gini üzerindeki etkisi gösterilmektedir.

Hausman testi sonuçları 1. ve 2. modelde rassal etkiler 3. ve 4. modelde sabit etkiler modelinin kullanılacağını göstermektedir. Analiz sonucuna göre Gd'nin Gini üzerinde negatif yönlü bir etkisi bulunmaktadır, bu etki istatistiksel olarak anlamlı öçdeğildir. Dolayısıyla hükümet borçları arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik azalmış gibi gözükse de, bu azalış istatistiksel olarak anlamsızdır. F testi sonuçları modelin bir bütün olarak doğru kurulduğunu göstermektedir.

2. modeldeki analiz sonuçları Ex-debt'in Gini üzerindeki etkisinin negatif yönlü olduğunu göstermektedir ve bu etkisi istatistiksel olarakda anlamlıdır. Yani dış borç arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik azalmaktadır. F testine göre model bir bütün olarak doğru kurulmuştur.

3. modelde, Lt-public'in Gini üzerinde pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır ve bu etki istatistiksel olarakda anlamlıdır. Uzun dönem kamu borçları arttıkça, gelir dağılımındaki adaletsizlik de artmaktadır. F testi sonuçlarına göre model bir bütün olarak doğru kurulmuştur.

Debt-t'nin Gini üzerindeki etkisinin yer aldığı 4. modelde analiz sonuçlarına göre, Debt-t, Gini üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır. Bu etki istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Toplam dış borç arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik artmaktadır. F testi sonuçlarına göre model bir bütün olarak doğru kurulmuştur.

Tablo 3.2. Kamu borçları ve Gini

	1	2	3	4
Gd	-0.0035 0.0070 (0.6110)			
Ex-debt		-0.0554 0.0086 (0.0000)		
Lt-public			0.8940 0.2598 (0.0007)	
Debt-t				0.2873 0.1399 (0.0410)
Sabit	35.6630 0.3291 (0.0000)	43.7196 0.5477 (0.0000)	19.4589 6.1059 (0.0016)	32.8795 3.5995 (0.0000)
R ²	0.0001	0.0463	0.0183	0.0148
D.R ²	-0.0048	0.0426	0.0147	0.0113
F	0.0336 (0.8546)	12.8179 (0.0004)	5.0459 (0.0254)	4.2139 (0.0410)
Hausman	0.0060 (0.9379)	0.6705 (0.4129)	4.9796 (0.0256)	4.2987 (0.0381)

NOT: Bold değerler parametre tahminlerini, altındaki değerler standart hata tahminlerini göstermektedir. Parantez içindeki değerler ise p tahminleridir.

Tablo 3.3 kamu borçlarının Gini üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Ancak Tablo 3.3'ün Tablo 3.2'den farkı ülke ve period etkisinin de analizlere dahil edilmesidir.

Hausman testi sonuçları, tüm modellerde rassal etkiler modelinin kullanılacağını göstermektedir. Analiz sonucuna göre Gd'nin Gini üzerinde pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır, ancak bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla hükümet borçlarının GSYİH'ya oranı arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik bu değişimden etkilenmemektedir. F testi sonuçları modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

2. modeldeki analiz sonuçları Ex-debt'in Gini üzerindeki etkisinin negatif yönlü olduğunu göstermektedir ve bu etki istatistiksel olarak da anlamlıdır. Yani dış borç arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik azalmaktadır. F testine göre model bir bütün olarak doğru kurulmuştur.

3. modelde Lt-public'in Gini üzerinde pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır ve bu etki istatistiksel olarak da anlamlıdır. Uzun dönem kamu borçları arttıkça, gelir dağılımındaki adaletsizlik de artmaktadır. F testi sonuçlarına göre model bir bütün olarak doğru kurulmuştur.

Debt-t'nin Gini üzerindeki etkisinin yer aldığı 4. modeldeki analiz sonuçlarına göre, Debt-t, Gini üzerinde pozitif yönlü bir etkide bulunmaktadır. Bu etki istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Toplam dış borç arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik artmaktadır. F testi sonuçlarına göre model bir bütün olarak anlamlıdır. Bu dört borç göstergesinden çoğunluğu kamu borcunun Gini'yi artırdığını göstermektedir.

Tablo 3.3. Kamu borçları ve Gini

	1	2	3	4
Gd	0.0071 0.0105 (0.4991)			
Ex-debt		-0.0250 0.0094 (0.0082)		
Lt-public			1.2872 0.2717 (0.0000)	
Debt-t				0.6728 0.2489 (0.0071)
Ülke Etkisi	-0.0224 0.0176 (0.2028)	-0.1355 0.0136 (0.0000)	-0.1121 0.0158 (0.0000)	-0.1040 0.0158 (0.0000)
Period Etkisi	-0.4606 0.0684 (0.0000)	-0.3831 0.0421 (0.0000)	-0.4490 0.0458 (0.0000)	-0.4552 0.0454 (0.0000)
Sabit	961.1799 137.5294 (0.0000)	816.0586 84.7369 (0.0000)	916.0988 91.9526 (0.0000)	942.1619 90.1392 (0.0000)
R ²	0.1057	0.1484	0.1366	0.1132
D.R ²	0.0965	0.1433	0.1317	0.1083
F	11.5500 (0.0000)	28.9960 (0.0000)	27.7516 (0.0000)	23.2328 (0.0000)
Hausman	3.4678 (0.1766)	0.3033 (0.8593)	2.2999 (0.3166)	3.1931 (0.2026)

NOT: Bold değerler parametre tahminlerini, altındaki değerler standart hata tahminlerini göstermektedir. Parantez içindeki değerler ise p tahminleridir.

Tablo 3.4 borç yönetimi başarı düzeyinin Gini üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Hausman testi sonuçları tüm modellerde rassal etkiler modelinin kullanılacağını göstermektedir.

1. modelde analiz sonucuna göre Policy'nin Gini üzerinde negatif yönlü bir etkisi bulunmaktadır, bu etki istatistiksel olarak anlamlıdır. Borç yönetimi düzeldikçe gelir dağılımındaki adaletsizlikte azalmaktadır.

Ülke ve period etkilerinde analize dahil edildiği 2.modelde analiz sonuçları Policy'nin Gini üzerindeki etkisinin negatif yönlü olduğunu göstermektedir ve bu etki istatistiksel olarakda anlamlıdır. Yani borç yönetiminin başarı düzeyi arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlik azalmaktadır. F testi sonuçlarına göre model bir bütün olarak anlamlıdır.

Sonuç olarak kamu borçları için kullanılan değişkenlerin çoğunun gelir dağılımı adaletsizliğini gösteren Gini katsayısı üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. Böylece borçlanmanın adaletsizliği arttırdığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca kamunun borç yönetimindeki başarı düzeyi arttıkça, yani kamu borçlarını başarılı bir şekilde yönetebildikçe, gelir dağılımındaki adaletsizlik azalmaktadır. Bu nedenle kamu borç yönetimindeki başarı düzeyi, ülke ve period etkisi varken veya yokken de, ülkedeki gelir dağılımının düzelmesine önemli katkı yapmaktadır. Tüm modeller dikkate alındığında kamu borcunun gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu kanısına varılmaktadır. Buna göre bir ekonomide kamu borçları ne kadar fazla ise bu durum gelir dağılımının o kadar dengesiz bir şekilde paylaşılmasına neden olmaktadır. Ayrıca kamunun borçlanmayı nereden ve ne düzeyde yaptığından ziyade, kamunun aldığı borçları başarılı bir şekilde yönetebilmesi gelir dağılımı adaleti için çok daha önemlidir.

Tablo 3.4. Borç Yönetimi ve Gini

	1	2
Policy	-3.1791 0.9935 (0.0020)	-6.609 1.8299 (0.0005)
Ülke Etkisi		-0.1594 0.0758 (0.0389)
Period Etkisi		-0.4715 0.2895 (0.1074)
Sabit	52.0950 4.7085 (0.0000)	1018.496 586.6215 (0.0864)
R ²	0.0276	0.0876
D.R ²	0.0156	0.0530
F	2.3062 (0.1327)	2.5304 (0.0631)
Hausman	1.0781 (0.2991)	3.1759 (0.2043)

NOT: Bold değerler parametre tahminlerini, altındaki değerler standart hata tahminlerini göstermektedir. Parantez içindeki değerler ise p tahminleridir.

SONUÇ

Bir ülkedeki kamu borçları ve gelir dağılımı adaletsizliği çözüm bekleyen en önemli problemler arasında yer almaktadır. Ülkelerin temel sorunu olan ve gelecek nesillere dahi olumsuz yönde etki eden borçlanma toplumun varlığını devam ettirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelire sahip olmayan ülkelerin finansman aracı olarak kullandığı bir yöntemdir. Ancak borçlanmanında bir sınırı olup, bu sınırı aştıktan sonra yüksek bir maliyete yol açmaktadır. Gelir dağılımında adaletsizliğin yaşanması ülkeler açısından ekonomik sorun teşkil etmesinin yanında sosyal ve siyasal problemlerde meydana getirmektedir. Ayrıca bu eşitsizliğin olduğu ülkelerde yoksulluk, sağlık ve eğitimin düşük seviyelerde olması ile birlikte ekonomik refahın sağlanamaması ve sosyal barışın olmaması siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada kamu borçları ve gelir dağılımı ilişkisi araştırılmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmada ilk iki bölüm teorik olarak açıklanırken son bölümde ampirik çalışmaya yer verilmiştir. Birinci bölümde borçlanma kavramı, teorik çerçevesi ve sınıflandırılmasına açıklandıktan sonra iç ve dış borcun tanımları, nedenleri, yöntemleri, kaynakları ve sınıflandırılması konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise gelir dağılımı kavramı, türleri, araçları, adaletsizliğin nedenleri ile Lorenz eğrisi ve Gini katsayısına değinilmiştir. Kurulan modelde gelişmekte olan ülkelerin 1990-2016 yılları arasında kamu borçları ve gelir dağılımı ilişkisi analiz edilmiştir. Analizde kamu borçları için 5 değişken kullanılmıştır. Bunlar hükümet borcu, dış borç, uzun dönem kamu borcu, toplam dış borç ve borç yönetimi başarı düzeyi değişkenleridir. Gelir dağılımında adaletsizliği veya adil bir şekilde dağıldığını gösteren ülkelerin gini katsayısı kullanılmıştır.

Çalışmanın ampirik sonuçlarına göre kamu borçları için kullanılan değişkenlerin çoğunun gelir dağılımı adaletsizliğini gösteren Gini katsayısı üzerinde pozitif etkisi

bulunmaktadır. Böylece borçlanmanın adaletsizliği arttırdığı sonucuna varılmaktadır. Değişkenlerin Gini üzerindeki etkisine dikkat çekmek gerekirse dış borcun GSYİH'ya oranı ve borç yönetimi başarı düzeyinin Gini üzerindeki etkisi negatif yönlü olup bu etkiler istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak uzun dönem kamu borcu ve toplam dış borcun Gini üzerinde pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Dolayısıyla tahminler kamu borçlarının gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre bir ekonomide kamu borçları ne kadar fazla ise bu durum gelir dağılımının o kadar dengesiz bir şekilde paylaşılmasına neden olmaktadır. Literatüre bakıldığında ise kamu borçları ile iç ve dış borcun, gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyebileceği kanısına varılmıştır. Literatürler ampirik sonuçları desteklemektedir

Borcun etkisi öncelikle iktisadi alanda oluşup sonrasında siyasal, sosyal ve kültürel alana yansımaktadır. Borçlanma başlangıçta devlete bir rahatlık sağlamakla birlikte zaman içinde istenmeyen ekonomik sonuçlarda ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle, kamu borçlarının GSMH'ya oranının azaltılması gerekmektedir. Aynı zamanda, alınan borçlar verimli üretim alanlarında kullanılmalıdır. Böylelikle, hem borçlar kendi kendini finanse etmiş olacak hem de geri ödenme aşamasında olumsuz etkiler ortaya çıkmayacaktır. Borçlanma gereksiniminin azaltılması için iç tasarrufları arttırıcı yönde politikalar uygulanmalıdır. Kamu kesiminin finansman ihtiyacını karşılamakta vergilerin yetersiz kalmaması için vergi kaçakçılığının önlenmesi, kayıt dışı ekonominin düşük seviyelere çekilmesi gerekmektedir.

Dünyadaki birçok ekonomide artan borç seviyesi sorununu etkin bir şekilde çözmenin bir diğer yolu, günümüzde büyük bir sorun teşkil eden gelir eşitsizliğiyle mücadele etmektir. Çünkü borçlanmanın gelir eşitsizliğine yol açması sonucu, bu durum aşırı devlet

harcamaları veya sübvansiyonları için politik ve sosyal baskılara yol açmaktadır. Bunun için aşırı devlet harcamalarını ve aşırı devlet sübvansiyonlarını içermeyen gelir eşitsizliği ile mücadele politikaları aranmalıdır. Ayrıca kamunun aldığı borçları başarılı bir şekilde yönetebilmesi gelir dağılımı adaleti için çok daha önemlidir. Bu maliye politikasının “gelirlerin yeniden dağıtılması” rolünden vazgeçmesi olarak değil de, bunun yerine ekonomi üzerindeki aşırı ulusal borç maliyetinin dikkate alınması şeklinde anlaşılmalıdır. Hükümetler yeniden dağıtım harcamalarını sosyal harekteliliği arttıracak ve tüm fırsatlara eşit erişim sağlayacak sektörlere yönlendirmelidir. Uzun vadede bu gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olabilir.

Kaynakça

- Adıyaman, A. T. (2006). Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri. *Sayıştay Dergisi*, 62, s.21-45, Ankara.
- Açba, S. (1991). *Devlet Borçlanması*. Adım Yayıncılık, Ankara
- Akdoğan, A. (1993). *Kamu Maliyesi*. Gazi Büro Kitabevi. Ankara.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 13. Baskı, Ankara.
- Akdoğan, A.(2011). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Aksu, Ö. A. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul Üniversitesi. Yayın No: 3698, Fakülte Yayın No: 539, İstanbul.
- Aktan, C.C. (2008). *Yeni İktisat Okulları*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Alper, Y., Tokol, A. (2012). *Sosyal Politika*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Aytaç, M. Dağdemir, Ö. Ve Gündoğan, N. (2013). *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Ayyıldız, F. V. (2017). Gelir Adaletsizliğinin Sebeplerinin Araştırılması: Ampirik Analiz. *Karadeniz Dergisi*, Cilt:34, Sayı:34. s.131-141.
- Bağcı, H., (2001), *Kamu Borçları Yönetimi ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, Yayın No. 135, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- Bakkal, S., Gürdal, T. (2007). İç Borçlanmanın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, *Akademik İncelemeler* Cilt:2, Sayı:2. s.147-173.
- Batirel, Ö. F. (2007). *Kamu Maliyesi ve Yönetimi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları İstanbul.

- Bayata, H. G. (2008). *Dış Borçların Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kayseri.
- Bayraktaroğlu, A. (2018). *Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Sivas.
- Bedir, S., Karabulut, K. (2011). İç Borçların Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. Atatürk Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25 Sayı: 1 s.13-30.
- Berberoğlu, N., Özkazanç, Ö., Eren, E., Parasız, İ. ve Yıldırım, K. (2010). *İktisat Teorisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1056 AÖF Yayınları, C.1, No: 576.
- Berk, A. P. (1994). *Kamu Kesimi Finansmanında İç Borçlanmanın Özel Sektör Yatırım ve Tasarrufları Üzerine Etkisi Özel sektörün Finans Piyasalarından Dışlanması*, Gazi Üniversitesi İİBF, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bernheim, D.B. (1989), A Neoclassical Perspective on Budget Deficits, *Journal of Economic Perspectives*, Vol: 3, No: 2.
- Bilginoğlu, M. A. ve Ahmet, A. (2008). Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, s.1-23.
- Bilici, N., Bilici, A. (2014). *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.
- Bölüktaş, M. (2012). *Türkiye’de Dış Açılmanın Dış Borçlanma Üzerindeki Etkisi:Ekonometrik Bir Analiz*. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Bulutoğlu, K. (2004). *Kamu Ekonomisine Giriş*. Batı Türkeli Yayıncılık, İstanbul.
- Cansu, İ. (2006). *Türkiye Ekonomisinde İç Borçlanmanın Faiz Oranı ve Döviz Kuru İle İlişkisi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.

- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı:59.
- Çöğürçü, İ. ve Orhan, Ç. (2011). Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(21), s.133-149.
- DPT, (2010). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2599-İDK 610, Ankara.
- Doğan, C., Tek, M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi, *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar*, s.95.
- Doğruyol, C. (2010). *Kamu Maliyesi*, 3. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Eğilmez, M. (1996). *Hazine. Finans Dünyası Yayınları*, No:3, Ankara.
- Eğilmez, M. (2010). *Makro Ekonomi, Türkiye’den Örneklerle*. 2. Baskı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Eker, A., Bülbül, D. (2016). *Kamu Maliyesi*. 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Eker, A., Sakal, M (1999). *Türkiye’de İç Borçlar*. Didim-Aydın 5. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu.
- Erataş, F. ve Başcı, N. H. (2013). Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), s.207-230.
- Erdem, M. (1996). *Devlet Borçları*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Erdem, M.(2006). *Devlet Borçları*, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Bursa.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2003). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınları, 3. Baskı Bursa.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2008). *Kamu Maliyesi*, Ekin Yayınları, 6. Baskı, Bursa.

- Erol, A. (2004). Borçlanmanın Ekonomik Etkileri, *Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, s.67-79.
- Ertekin, Ş. (2018). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Olası Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Nedensellik Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:4, s.334-348.
- Esenler, Ç. (2013). *Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Dış Borçlanmanın Belirleyicilerinin İncelenmesi:1980-2010*, Hermes Matbacılık, Ankara.
- Gachuci, T. T. (2015). *National Debt and Income Inequality*, School of Finance and Applied Economics Strathmore University Nairobi, Kenya.
- Greenee, W. H. (2003). *Econometric Analysis*, 5th Ed., New York: Prentice Hall.
- Güney, T., Durman, M. (2014). “Yolsuzluğun Refah Düzeyine Etkisi: Panel Veri Analizi”.*Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,19, Sayı:3, s.253-266.
- Hsiao, C. (2006), *Analysis of Panel Data*, Second Edition, Cambridge University Press.
- İnce, M. (2001). *Devlet Borçları ve Türkiye*. Gazi Kitapevi, Ankara.
- Herekman, A. (1988). *Kamu Maliyesi Devlet Faaliyetleri ve Finansman Teknikler*. Cilt:1 Sevinç Matbaası, Ankara.
- Kalaycı, S. Y., Öztürk, A. (2017). Türkiye’de Eğitim, İşsizlik ve Enflasyona Dayalı Gelir Dağılımı Adaletsizliği. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 12/31, s.151-168.
- Kalaycı, C., Artan, S. (2010). *Gümrük Birliğinin Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri: Panel Veri Analizi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:27, s.301-314.
- Kayra, C. (1970). *Dış Finansman Teknikleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- Kızıldağ, Y. (2018). *Türkiye Ekonomisinde İç Borçların Gelişimi:1980-2016*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Kızılgöl Ö.A. ve Üçdoğruk, Ş.(2011). 2002-2006 Yılları Arasında Türkiye’de Yaşam Standartları ve Yoksulluğa İlişkin Mikro Ekonometrik Analizler. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*,10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı* s.373-382.
- Kirmanoglu, H. (2007). *Kamu Ekonomisi Analizi*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Kubar, Y. (2011). Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi *İİBF Dergisi*. 1(2). s.228-246.
- Kuştepe, Y., Halaç, U. (2004). Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:4, s.143-160.
- Larch, M. (2012). *Fiscal Performance and Income Inequality: Are Unequal Societies More Deficit-prone? Some Cross Country Evidence*. KYKLOS, 65(1), pp.53 - 80.
- Mundell, A.R. (1993). *Debt And Deficit In Alternative Macroeconomic Models*. New York: St. Martin’s Press, pp.8-31.
- Önder, K. (2006). *İç Borçlanmanın Enflasyonist Etkisi ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, Ankara.

- Öz, S. (2019). Gelir Dağılımında Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:18 Sayı:35 s.587-605
- Özbilen, Ş. (1999). *Maliye Politikası*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Özçelik, İ. Y. (2005). *Kamu Borç Yüğü-Borçlanmanın Sürdürülebilirliği İlişkisi ve Türkiye Uygulaması*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kayseri.
- Öztürk, N. (2009). *İktisatta Bölüşüm Kuram-Politika*. Palme yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, N.(2012). *Maliye Politikası*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Öztürk, N. (2016). *Maliye Politikası*, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Sağlam, D. (1990). *Türkiye Ekonomisi*. 2. Baskı, Ankara.
- Salti, N. (2015). Income inequality and the composition of public debt. *Journal of Economic Studies*, Vol. 42 No. 5, pp.821-837.
- Sanyal, P., Ehlen, M. (2017), The Interactions of Public Debt, Income Inequality and Economic Growth for U.S. States: A Bayesian Non-parametric Analysis *Empirical Economics Review*, v. 7, iss. 1, pp.57-101.
- Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. Güzem Can Yayınları No:21.
- Soğancılar, E. (2007). *İç Borçların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.
- Stewart, E. A.(2000). Towards the social analysis of twinship. *British Journal of Sociology* Vol. No. 51 Issue No:4, pp.719–737.

- Sugözü, İ. H., Erdoğan, S., Ulaşan, E. (2017). Faiz Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi ve Gelir Dağılımını Bozan Faktörler Üzerine Bir Uygulama:Türkiye Örneği. Elektronik Makale, cilt:12, sayı:12 s.231-250.
- Sundrum, R.M. (1990). *Income Distribution in Less Developed Countries*, Routledge, London.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Şeker, M. (2006). Dış Borçlanmaya Teorik Bir Bakış ve Dış Borçların Ekonomik Etkileri. *Sosyoekonomi, Ocak-Haziran 1*, s.73-92.
- Şen, H., Yardımcıoğlu, M. ve Kar, M. (2007). *Türkiye’de İç Borçların Gelişimi ve Yönetimi. Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Çeviri;. Ed. Ahmet Ay, Çizgi Yayınları, Konya, s.227-268.
- Şener, O. (1980). *Kamu Ekonomisi*, Eren Basımevi, İstanbul.
- Rosen, H.S. (1995), *Public Finance*, 4th Ed., USA, Richard Irwin Inc
- Takue, D. (2000). Malthus on Taxation and National Debt, *History of Political Economy*, Vol:29, No:2 pp.275-294.
- Tanrıverdi, P. (2007). *Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Maliye Anabilim Dalı, Denizli.
- Tural, A. (1992). *Devlet Borçları*. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları No: 325, Ankara.
- Türk. İ. (1998). *Maliye Politikası*. Güncelleştirilmiş 12. Baskı, Turhan Kitabevi Ankara
- Ulusoy, A. (2001). *Devlet Borçlanması*, Derya Kitabevi, 1. Baskı, Trabzon.

Uysal, Y. (2007), Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9 Sayı:2.

Verbon, H., Van, W.F. (1993), The Political Economy of Government Debt, *Elsevier Science Publishers B.V.*, Amsterdam, Netherlands.

Yıldırım, K. ve Karaman, D. (2003). *Makroekonomi*, Eskişehir.

Yılmaz, B.E. (2008). *Türkiye'nin Değişmeyen Kaderi-Borç Çıkmazı*. İstanbul. Derin Yayınları. No:120, İstanbul.

Yırtar, Z. (2008). *Türkiye'nin İç Borç Yapısı ve Sürdürülebilirliği*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.

You, J. and Dutt, A. K.,(1996), Government Debt, Income Distribution and Growth. *Cambridge Journal of Economics*, v. 20, iss. 3, pp. 335-351.

Yücesan, M. (2011). *Türkiye' nin Dış Borçların Analizi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri*. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Manisa.

<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2354

<http://www.tuik.gov.tr/>

<https://data.worldbank.org/>